

TOPLANTI RAPORU

Gelişim Süreci

Toplantımızın başlangıcı, A.B.D. Doğal Afetler Yardım Kurumu (USAID - OFDA) tarafından 2007 yılında yapılan bir [çağrıya](#) Kocaeli'den bir grup akademisyenin yaptığı ayrıntılı bir başvuruya dayanmaktadır. İlk ikisi Florida (2000) ve Hawaii'de (2004) gerçekleştirilen ve burada kazanılan deneyimin devamı niteliğini taşıyacak olan atölye çalışması için başvuruyu yapanlar, gönderdikleri metinde bir yandan doğal afet kavramı ile bununla ilişkili her türden karar verme ve kamusal politika üretme sürecinin toplumsal cinsiyet kavramı ışığında ele alınıp irdelenmesi gerekliliğinin altını çizirken, diğer yandan özellikle doğal afet öncesi ve sonrası yapılan önleme ve kurtarma çalışmalarında kültür ve değerlerin oynadığı rol üzerinde durmuşlardır. Binlerce can kaybına neden olan 1999 Marmara Depremi deneyimine dayanan bir bilgi birikimine sahip olan bir coğrafyada yaşayan kişilerce yazılan toplantı önerisinde yangın, tsunami, toprak kayması, sel, fırtına ve deprem gibi geniş bir doğal afetler yelpazesi içerisinde, özellikle toplumsal cinsiyet eksenli ayrımların doğal afete ilişkin çeşitli düzey ve aşamalarda yarattığı sonuçlara odaklanılmıştır. Bu bağlamda felaket öncesinde, anında ve sonrasında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ve kültür eksenli sorunlar konusunda bilinç düzeyini yükseltmek ve bu konuda üretilen kamu politikalarına eleştirel katkıda bulunmak amacıyla düşünülen toplantımızın temel amaçlarından biri de, burada üretilen bilginin uygulamaya yansıtılma yollarının araştırılması olarak tanımlanmıştır.

Toplumsal cinsiyet ve doğal afetler konulu uluslararası ve disiplinlerarası atölye çalışması çağrısı, Kocaeli Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde konuya ilişkin araştırma ve uygulama faaliyetleri içinde yer alan öğretim üyeleri ile Kocaeli'nde faaliyette bulunan kamu çalışanları ve STK gönüllülerinin de ilgi alanlarıyla verimli bir örtüşme göstermiştir. Başvuru yapanlar, afet yönetiminde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ve kültür eksenli problemlere işaret edip, afet sonrasında bunlarla nasıl mücadele edilmesi gerektiği konusunda somut bir program çıkarılmasına katkı koymak üzere yola çıkmışlardır. En genel hatlarıyla, atölye çalışmasının temel hedefi, doğal afetlerde ortaya çıkan bu türden problemlerin tanımlanması, bunların çözümünde işlevli olacak ulusal ve uluslararası ölçekte faaliyet gösteren toplumsal aktörler arasında yukarıda bahsi geçen konularda verimli bir işbirliği imkanına uluslararası düzeyde katkı sunmak olarak tanımlanabilir. Özellikle toplumsal cinsiyet farklılıklarına dayanan sorunlar ile yardım alan ve getiren arasındaki ulusal ve diğer türlerden farklılıkların bu süreci nasıl etkilediği soruları temel ilgi alanımızı teşkil etmiştir. Bu alanlarda önemli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen kimliğin afet yönetimindeki rolü, kültürel ve dinsel etkenler üzerinden destek mekanizmalarının yeterliliğini tartışan çalışmaların azlığı ile bunların uygulamaya konulmasındaki eksiklikler bizi bu konulara sevk etmiştir.

Toplantıyı düzenlemek üzere Kocaeli Üniversitesi'nin seçilmesinden sonra, toplantının düzenleyicileri sunulan çerçeve üzerinden entelektüel üretimin artışına katkı koyan ve bunların uygulamaya konulmasına özel bir önem atfeden bir öncelikler sırası içinde programı yapmışlardır.

Toplantının Biçimi

Açılışı [Kocaeli Üniversitesi](#) Umuttepe yerleşkesinde Prof. Baki Komsuoğlu Kongre Merkezi'nde yapılan toplantımız [Derbent Otel](#)'de sürdürülmüştür. Toplantımıza dünyanın ve Türkiye'nin dört bir köşesinden 200 civarında akademisyen, kamu görevlisi ve STK çalışanı katılmıştır.

TRT'den Nuran Bayer'in yönettiği "Sesimi Duy" belgeseli ile 1999 yıkımının tüm katılımcılara anımsatılması ile başlayan toplantının ilk günü, Profesör Belkıs Kümbetoğlu tarafından yapılan ve toplantının çerçevesini çizip hedeflerini işaret eden konuşma ile sona ermiştir. Sonraki bir buçuk gün afet yönetiminin değişik boyutlarının tartışıldığı [üç panel](#) ile izleyen atölye çalışmaları için önemli izlekler hazırladı. Dünya'da yaşanan değişik doğal afet deneyimlerinden hareket eden ilk panelde daha çok konuya genel bir başlangıç yapıldı. Yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların afet deneyimlerinin tanımı ile başlayan ikinci panelde, afet sonrası ekonomik durumun dinamikleri, sürecin sosyo-ekonomik sonuçları, toplumsal hasarın ölçümü konusunda eldeki teknikler ve normalleşmenin nasıl sağlanacağı tartışıldı. Doğal afet araştırmalarının Türkiye'de sosyal bilimlerdeki yeri ve gelişmişlik düzeyinin tartışıldığı üçüncü panelde, sürecin çok boyutluluğu, toplumsal cinsiyet bağlamı temel ayırım noktaları üzerinde duruldu.

Açılış panellerinin tamamlanmasından, atölye yöneticileri ve raportörleriyle yapılan bilgilendirme toplantısından sonra atölye çalışmalarına geçildi. Başlık ve sonuç raporları bir sonraki paragrafta görülen altı ayrı atölye toplantısına, doğal afet mağdurları, acil yardım ve kurtarma personeli, STK gönüllüleri, merkezi ve yerel kamu görevlileri ve araştırmacılar katıldılar.

- Atölye 1: Etkin Bir Doğal Afet Mücadelesinde İlk Yardım
- Atölye 2: Afet Yönetimi, Güvenlik ve Adalet
- Atölye 3: Psikolojik Sağaltım Hizmetleri
- Atölye 4: Ulusal ve Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları'nın Doğal Afet Sırasında ve Sonrasındaki Roller
- Atölye 5: Ekonomi ve Çalışma Yaşamı: Doğal Afetler ve Kadın
- Atölye 6: Doğal Afete Hazırlık Eğitimi

Sonuç ve Öneriler

Bu atölye çalışmasının amacı, yukarıda sunulan konular bağlamında afete hazırlık ve afet yönetiminin içinde bulunduğu durumu saptama, özellikle gelişme sağlanması ve uluslararası işbirliği yapılması gereken konuların belirlenmesi ve bu konuda bilinçlenme sürecine katkı konulması olarak tanımlanmıştır. Bu toplantının özellikle, bilinç yükseltme, çeşitli ulusal ve uluslararası aktörleri bir araya getirme ve ulusal-uluslararası, kırsal-kentsel, resmi-özel aktörler arasındaki iletişim eksikliklerinin giderilmesine katkı konulması konusunda işlevli olduğu gözlenmiştir. Özellikle toplantının toplumsal cinsiyet ve doğal afetler konularında, birbirinden çok farklı öncelikleri olan aktörleri, pek çoğu için ilk kez bir araya getirmesi toplantının başarılı olduğu yönler arasında sayılabilir.

Üç günlük toplantının son oturumunda, toplantının genel sonuçları, sonraki muhtemel aşamalar ve buradan çıkarılan dersler konuşuldu. Toplantı, değişik aktörler arasında işbirliğini geliştirmek açısından önemli bir adım oldu. Söz alanların hepsi, toplantı biçimi, işleyişi ve sonuçları konusunda olumlu görüşler ifade ederken, yapılması gerekenler konusunda yönler de işaret ettiler.

Kapanış konuşmalarında ifade edilen görüşler ve atılması gereken adımlar şu şekilde ifade edilmiştir:

- Bu etkinlik, birbirinden farklı ortamlarda yaşanan doğal afet deneyimlerinin paylaşılması, bunlardan karşılıklı olarak öğrenilmesi gereksinimini göstermiştir. Bu türden toplantıların kesintiye uğratılmaksızın sürdürülmesi, verimi de artıran bir etken olacaktır.
- Toplantının, doğal afetlerin sık yaşandığı bir ülkede yapılması ve başka ortamların deneyimlerinin burada buluşması, deneyimler arasındaki ortaklık ve farkların açıkça görünmesini sağlamış, bunların öğretici etkisini artırmıştır. Bu nedenle, değişik afet ortamlarında tekrarda büyük yarar görülmüştür.
- Doğal afet ortamında toplumsal cinsiyet eksenli ayrımların altını çizen katılımcılar, her düzeyde eğitim, kapasite artırma ve bunlardan edinilen bilgilerin uygulanması ile ilgili yöntemlerinin araştırılmasının önemine dikkat çekmişlerdir.
- Ulusal ve uluslararası aktörlerin bilinç düzeyini ve bunlar arasında karşılıklı anlayışı yükseltmek, taban inisiyatifine açık yerel ve küresel işbirliklerini gerektirmektedir.
- Kadının toplumsal cinsiyet ile doğrudan ilişkili konular yanında, doğal afetlerde risk azaltımı, çevre yönetimi, afetle mücadele yöntemleri gibi konularda söz sahibi olması, toplumun bütününe ilgilendiren merkezi bir sorundur ve hakettiği ilgiyi görmelidir.
- Uluslararası kurumların başarısını artırmada bunların yerel halkla kurduğu ilişkiler çok önemli olup, bu konuda yerel inisiyatife kulak veren bir yol izlenmelidir.
- Toplumların felaket sonrasında hızla normale dönmeleri asıl amaç olup, bu bağlamda oluşturulacak hazırlık önlemleri ve planlar toplumsal cinsiyet duyarlılığı olan bir yöntemle ele alınmalıdır.
- Afete verilecek yanıtların durmaksızın yenilenmesi kritik öneme sahip olup, bu yenilenme toplumsal cinsiyet bilinci artırma çabalarıyla elele yürütülmelidir.
- Şu anki haliyle doğal afete ilişkin araştırmaların ve bunların uygulamaya yansıyan boyutunun çok katmanlı toplumsal cinsiyet dinamiklerini çözümlene yeteneğine sahip olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Bu yüzden disiplinlerarası afet araştırmaları desteklenmelidir.
- Verimli bir afet yönetimi için kültürel, ulusal ve yerel dinamiklere mutlaka gereken önem verilmelidir.

“ETKİN BİR DOĞAL AFET MÜCADELESİNDE İLK YARDIM” ATÖLYE 1 ÇALIŞMA RAPORU

Yönlendirici: Necati Dedeoğlu

Raportörler: Cavit Işık Yavuz & Bora Erdağı

I. ATÖLYENİN GENEL ÇERÇEVESİ

Doğal afetler çeşitli doğa olaylarının gerçekleşmesi ile meydana gelir. Ancak insan toplumunun yerleşik düzeninin sosyolojik olarak hiyerarşik ya da farklılık içeren yapısı, bu doğal afetlerin yarattığı sorunları iyice çetrefilleştirir, ortaya çıkan yıkım ve zararların büyüklüğünü ve dağılımını belirler. “Etkin bir doğal afet mücadelesinde ilk yardım” temalı bu atölyenin çalışmasının temel çerçevesini belirlemek, ortaya koyacağımız öneri ve görüşlerin değerlendirilmesi ve uygulanabilirliği açısından önemlidir. Bu nedenle çalışmamız üç odak üzerine yoğunlaştırılmıştır.

- i) Doğal afet,
- ii) Toplumsal cinsiyet,
- iii) İlk yardım hizmetleri.

Kavramsal ve pratik çerçeve olarak bu odak kavramlardan anlaşılması gerekenler ise şunlar olarak belirlenmiştir:

Doğal afet; su, yer ve hava hareketliliklerinden kaynaklı sel baskını, tsunami, deprem, erozyon, kuraklık, volkanik patlamalar ve fırtına vb. türünden olan afetler ile yerkünün maruz kalabileceği meteor yağmurları...

Toplumsal cinsiyet ve roller; toplumsal hayatın örgütlenmesinde şu ya da bu şekilde katılan ya da varolan cinsiyet ve rol katmanları; kadınlar, çocuklar, eşcinseller, erkekler, hastalar, yaşlılar...

İlk yardım; insanların ve onların sosyal çevresinin rahatsız edici etkiler nedeniyle yardıma ihtiyaç duruma gelmesi ve bu yardımın ilk aşaması olarak ilk tıbbi müdahale.. Bir başka ve genişletilmiş bakış açısıyla *acil tıbbi müdahale ve kurtarma* çalışması.

Bu atölye çalışması için sadece ortak odak kavramlar değil aynı zamanda ortak kabuller de geliştirilmiştir. Bunlar iki başlıkta toplanabilir.

- i) Doğal afetler de toplumsal afetler gibi insanlara eşit “davranmaz”. Farklı sınıfsal konumlardan; özellikle yoksullar, işçiler, köylüler için farklı toplumsal cinsiyet ve rollerden; özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelli ve hasta olanlar için mağduriyet tablosu daha ağırdır. Bu nedenle “Afet Döngüsü” sürecinde afet planlama, yönetim, karar alma süreçlerine katılım ve toplumsal cinsiyet perspektifi unutulmamalıdır.
- ii) Uluslararası ve ulusal siyaset açısından Türkiye’nin ve ülkelerin taraf olduğu Birleşmiş Milletler’in “Bin Yıl Hedefleri” gibi antlaşma ve sorumluluklar bulunmaktadır. Bunların hatırlattıkları eylem ve düşünce anlayışlarımız açısından göz ardı edilmemelidir

II. DENEYİMLER, SORUNLAR ve AKTARIMLAR

Bu başlıkta atölye katılımcılarının paylaştıkları, deneyimler ve aktarımlar ile konu başlığına ilişkin ifade edilen sorunlar gruplanmaktadır.

1) Acil tıbbi *yardıma/hizmetin ulaşılabilirliğinde* toplumsal cinsiyet farklılıklarının rolü vardır.

- Bireysel *güç kullanımından kaynaklı sorunlar* yaşanmaktadır; özellikle erkeklerin ya da ayrıcalıklı toplumsal rollerin öncelik talebi karşısında kadınların/ çocukların ve diğer toplumsal cinsiyet katmanlarının yardım ve hizmet talepleri *göz ardı edilebilmektedir*.
- Afet sonrası *tıbbi yardım alamayanlar* arasında toplumsal cinsiyetin boyutu ve özellikle kadınlar açısından sorunun büyüklüğü *bilinmemektedir*.
- Doğal afet bölgesine ilişkin demografik, epidemiyolojik *haritaların yokluğu/eksikliği hassas gruplara ulaşımı zorlaştırmaktadır*.
- Doğal afet bölgesinde varolan *örgütlenmelerin yetersizliği* ya da eşgüdüm sorunu yardım ve hizmetleri *olumsuz etkilemektedir*.
- Doğal afetlerde görevli *personelin saha deneyiminin yetersizliği/dikkatsizliği* mağdurlara ve özellikle hassas gruplara ulaşmada *sorun oluşturmaktadır*. Özellikle triaj yapımındaki aksaklıklar asıl hizmet alması gereken kişilerin ihmaline yol açmaktadır.
- İlk yardım/ sağlık hizmetlerinde toplumsal cinsiyetin içselleştirilmesi sorunu yaşanabilmektedir. Toplumsal rolleri gereği geride kalmış, ihtiyaç duyduğu halde hizmet alamamışlar, tıbbi hizmet sırasında toplumsal cinsiyetlerine bağlı olarak ihtiyaçları düşünülmeyenler bu sorunu birebir yaşamaktadırlar.
- Kurtarma ve acil sağlık hizmetlerine ulaşım açısından kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerekmektedir.

2) Acil tıbbi *müdahale sürecinde* toplumsal cinsiyetin rolü.

- Kültürel farklılıklar ve önyargılar görevlilerin müdahalesini zaman zaman imkansız kılmaktadır. Bazı kültürel düşüncelerin gereği hastalar ya da hasta yakınları, hastanın, yalnızca hemcinsleri olan sağlık ekiplerinin müdahalesine açıktırlar. Örneğin kadın hastalar sadece kadın hekimlere muayene ettirilmek istenmektedir. Bir de bu kültürel öğelere “hasta hakları” gibi modern adalet düşüncülerinin katılması çoğu zaman acil tıbbi yardımın yeterince hızlı gerçekleşmesini etkilemektedir.
- Ailelerin ve toplumun “mahremiyet düşüncesi” toplumsal cinsiyet katmanlarının alt gruplarına ulaşmakta zorluk çıkarmaktadır. Örneğin afet öncesi ya da sonrası dönemde riskli grupların belirlenmesi sürecinde sorunlarını saklama, bildirmeme eğilimi izlenebilmektedir. Özellikle sakat ve bakıma muhtaçların tespiti açısından bu durum yaygınlık göstermektedir.
- Doğal afetlerin büyüklüğü, afet yardım koordinasyon kurullarının geniş ölçekli organizasyonlara gitmesine yol açmaktadır. Çoğu kez bu organizasyona gönüllü katılımcı olmak isteyen bireyler, kurumlar ya da ülkelerin talepleri bu koordinasyon kurullarında sevk ve idare edilmektedir. Tam da bu noktada bazı önyargılar devreye girmektedir. Bu da sadece kültürel örüntülerin farklılığı ile açıklanamayacak ulusal ve yerel politikaların varlığından kaynaklanmaktadır.
- Acil yardım ve kurtarma hizmetlerine ilişkin sorunlar da bulunmaktadır. Bu hizmetleri yürüten ekiplerde kadın varlığından, “huzursuzluk” ve “rahatsızlık” hissedilebildiği

izlenebilmektedir. Toplumsal cinsiyet farklılıklarına dayalı toplumsal rollerin dağıtımından kaynaklı bu önyargılar özellikle kadın çalışanların katkılarını zayıflatmaktadır.

- İlk yardım ve kurtarma hizmetlerinde görev alan kadın sağlık çalışanlarının sosyal destek azlığı, fiziksel zorluklar ve özel ihtiyaçlarının karşılanmaması, görev sonrası işyeri sorumlu yöneticilerin olumsuz tutumları sorun oluşturmaktadır.
- Acil tıbbi müdahale ve kurtarma ekiplerinin örgütlenmesinde özellikle personel ve gönüllü seçiminde erkek egemen bakış açısının yaygınlığı dikkat çekmektedir.

3) Acil tıbbi müdahale ve kurtarma *çalışmalarında gönüllü ve resmi grupların oluşturulmasında* toplumsal cinsiyetin rolü.

- Öncelikle müdahale ekiplerinin yerleştirilmesinde, yaygın olarak ilk yardım ve kurtarma eğitiminin dinamik olarak sürdürülmesinde, kadınların bu örgütlülüklerdeki yetersiz katılımının aşılmasında, yönetim ve karar süreçlerinin tüm toplumsal cinsiyet gruplarına eşit oranda dağıtılmasında sorunlar bulunmaktadır.

4) Acil tıbbi müdahale ve kurtarma çalışmaları ile ilgili *hazırlık programlarının oluşturulmasında* toplumsal cinsiyet farklılıklarının rolü.

- Doğal afetlere ilk müdahale öncelikle yerel olanaklarla gerçekleştirilmektedir. 1999 İzmit depreminde bile dış yardım ikinci günden önce ulaştırılamamıştır. Bu açıdan bir gönüllü haritası yokluğu ve niteliğine göre bilgilendirilmemesi ciddi sorunların doğmasına ve artmasına yol açabilmektedir.
- Özellikle okulöncesi çocuklar, köylüler, gecekonduarda yaşayan risk grupları için gerekli eğitim ve hazırlık prosedürü oluşturulmamaktadır.
- Hazırlık döneminde epidemiyolojik, sosyal haritalamalar, risk gruplarının belirlenmesi (engelliler, HIV pozitifler vb) gözden kaçırılmaktadır.
- Risk gruplarının belirlenmesinde çeşitli sosyal motivasyonların varlığı nedeniyle eksik bildirim ya da beyan izlenebilmektedir.
- Bu alandaki bir diğer sorun, “tıbbi bilginin mahremiyeti”dir. Hazırlık aşamasında toplanan tıbbi bilgiler mahremiyeti zedeleyebilmektedir, bu da yeni hassasiyetler oluşturmaktadır.
- Hazırlık döneminde üzerinde önemle durulması gereken bir başlık da “eğitim” olmaktadır. İlk yardım ve kurtarma eğitimlerinin her iki cinsiyeti de eşit oranda kapsamaması gerekliliği, eğitimin sürdürülebilir, erişilebilir ve gerekli olmasının önemi, kısıtlı kaynakların etkin kullanımının zorunluluğu vurgulanmaktadır. Öte yandan eşgüdümü olmayan eğitim de bazen sorun oluşturmakta, kişiler aynı konudaki eğitimi 4-5 farklı yerden alabilmektedir
- Yürütülen programların içerik, güncelleme ve sürdürülebilirlikleri (yönetici ve gönüllü sirkülasyonu yönüyle) sorun olarak saptanmaktadır.

5) Acil tıbbi müdahale ve kurtarma çalışmalarında *örgütlenme/ eşgüdüm merkezlerinin öncelik noktalarının oluşturulmasında* toplumsal cinsiyet farklılıklarının rolü.

- Hem ulusal hem mahalli çapta örgütlenme ve eşgüdüm eksikliği yardım ve hizmetlerin kaotik nitelik sağlamasına yol açmaktadır.
- İhtiyaçların belirlenmesi ve sınırlı kaynakların kullanılması açısından planlama yapmamanın tehlikeleri artırdığı belirlenmektedir.

6) Acil tıbbi müdahale ve kurtarma çalışmalarında, çalışmaların toplumsal cinsiyet farklılık bilincine göre veriletilmesi.

- Çocuk ve kadın mağdurların doğal afete ek olarak yaşamış oldukları tecavüz, kaçırılma, organ hırsızlığı gibi istismarlar; ayrıca ölümler ile ilgili olarak kimliklendirme kayıtları ve adli tıp boyutu ele alınması gerekmektedir.
- Afet sonrası cinsel suçlar, taciz, tecavüz vb. adli sorunlarla ilgili farkındalık oluşturmak gerekmektedir.
- Afetler sonrası yaşanan insan kaçakçılığı/ tacirliği gibi suçların göz ardı edilmemesi ve üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

7) Acil tıbbi müdahale ve kurtarma ekiplerinin çalışmalarını etkin kılabilmek için yardımcı unsurların geliştirilmesinde toplumsal cinsiyet farklılıklarının rolü. Bu alanda, yardımcı unsurların geliştirilmesine katılım sürecinde kadın ve erkekler açısından fırsat eşitliği bulunmayı dikkat çekmektedir.

8) Doğal afetlerde kayıpların azaltılması ve giderilmesi için afetzedelerin kendiliğinden örgütlenmesinde toplumsal cinsiyet farklılıklarının rolü. Doğal afetler sonrası afetle başedebilme kapasitesi güçlendirilmesine katkı yapacak örgütlenme faaliyetlerine kadınların katılımı ile ilgili sorunlar bulunmaktadır.

III. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Çözüm önerileri iki temel soru ekseninde tartışılmaya çalışılmıştır: “Ne yapmalı?” ve “Nasıl yapmalı?” Bu kapsamda aşağıda belirtilen başlıklar sıralanmıştır:

1) Etkin bir doğal afet mücadelesinde ilkyardım/ kurtarma ve diğer acil tıbbi yardım hizmetlerinin yönetiminde *toplumsal cinsiyet farkındalığı* ve *sürdürülebilirlik* gereklidir. Bu kapsamda bu hizmetlerin planlanmasından yürütülmesi aşamalarına kadar toplumsal cinsiyet ekseninde farkındalık geliştirilmesi, hazırlık ve müdahale programlarının bu eksene göre yapılandırılması gerekir.

2) Farkındalığı sağlayabilmenin esas yolu, konu ile ilgili bir *siyasi irade ortaya koyarak* düzenlemelerin yapılması ve düzenlemelerin yasalarda yer bulmasıdır. Toplumsal cinsiyet perspektifi ve uluslararası çerçeve içinde (HYOGO Eylem İçin Çerçeve Planı gibi anlaşma ve protokoller) *hesapverebilirliği* de kapsayan, sürdürülebilir ve koordinasyon içeren düzenlemeler yapılmalıdır. Bu nedenle çok geniş katılımlı ve farklı kültür örüntülerini dikkate alan bir yaklaşım benimsenmeli, işbirliği yapılmalıdır.

3) Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet araştırmaları için *kaynak tahsisi* edilmeli ve bu alandaki bilgi birikimi arttırılmalıdır.

4) İzleme programları geliştirilerek varolan çabaların etkileri değerlendirilmeli, yeni ihtiyaçlar belirlenebilmelidir.

5) Koruma programları geliştirilmelidir. Bu koruma programları, özellikle afet sonrası taciz tecavüz, istismar, insan kaçakçılığı gibi suçlara karşı yapılandırılmalıdır. Bu amaçla, hazırlık programlarında bu koruma programlarına ilişkin eğitimler verilmelidir. Bir diğer koruma programı ihtiyacı ilkyardım ve kurtarma ekiplerinde çalışanlar için geliştirilmelidir. Bu

programlarda afet sırasında güvenlik ve sonrasında psikososyal ihtiyaçlar vb. gereksinimler yer alması gerekir.

6) Afet sonrası yerleşkelerin planlanmasında toplumsal cinsiyet göz önünde tutulmalı ve yerleşkeler bu anlayışla düzenlenmelidir.

7) Uluslararası yardımlar, toplumsal cinsiyet perspektifiyle organize edilmelidir.

8) Doğal afet mücadelesinde ilk yardım için ayrılacak kaynaklar etkin kullanılmalıdır.

9) Konu ile ilgili yürütülecek eğitim programları gözden geçirilmelidir. Bu programların müfredatlarının toplumsal cinsiyet içeriği ile yapılandırılması, farklı kesimlerin ve yerel ihtiyaçların göz önüne alınması, konu ve katılımcı belirlemede ayrımcılık yapılmaması, ulaşılabilen gruplara yoğunlaşılması, bu gruplarda farkındalığın artırılması, eğitimlerin farklı gruplarla sürdürülmesi (toplum tabanlı- okul tabanlı- çalışanlara yönelik vb), gerekir.

10) Topumsal cinsiyet rolü ve bunun toplumsal sonuçları erkekleri de zorlamaktadır. Bu yüzden her iki cinsin eğitim programlarında da cinsel roller ve bunların bilinç altından yaşamımızın her alanına nasıl yansıdığı konuları işlenerek insanlarda bir hassasiyet yaratılmalıdır. Kadınların kendi haklarını öğrenmeleri sağlanmalıdır.

11) Sadece ilk yardım alanında değil, bütün deprem yönetimi alanında cinsel kimlikle ilgili sorunlara yönelik eğitimlere, bu sorunların göz önüne alınması, giderilmesi konularında rehber kitaplara, kaynaklara gereksinim vardır.

12) İlk yardım alanı ve diğer deprem yönetimi konularında veri toplarken cinsiyet önemli bir parametre olarak yer almalıdır. Cinsiyete göre ayrıştırılmış veri toplanmadığı zaman sorunların farkına varılamamaktadır.

13) Bazı ülkelerde (Filipinler gibi) toplumsal cinsiyet, bütün hükümet programlarında ve eylemlerinde göz önüne alınmakta ve bunların toplumsal rol konusundaki hassasiyeti sürekli olarak izlenmektedir. Cinsiyet hassasiyetinin sürdürülebilir hale gelmesinde bu tür yasal önlemler etkili olmaktadır. Günümüzde, uluslararası kuruluşlar da programlarında toplumsal cinsiyet hassasiyetini göz önünde bulundurmaya zorundadırlar.

14) Toplumsal cinsiyet rolleri konusundaki sorunlara daha yapısal olarak yaklaşmak gerekmektedir. Örneğin, bir ülkenin tüm okullarında toplumsal cinsiyet rol ve ayrımcılık dersleri verilmelidir. Ülkenin bütün üniversite ve araştırma kuruluşları toplumsal cinsiyet ile ilgili araştırmalara kaynak ayırmalıdır. Böylece diğer alanlarda olduğu gibi, afetlerde de toplumsal cinsiyet sorunu azaltılabilecektir..

Sonuç olarak ondört maddede ortaya konan gereklilikler dikkate alınarak ancak doğal afetlerde etkin ilk yardım ve kurtarma hizmeti organize edilebilir. Bu atölye çalışması katılımcılarının ortak bildirgesi bu gerekliliklerin yerine getirilmesi yönündedir.

“AFET YÖNETİMİ, GÜVENLİK VE ADALET” ATÖLYE 2 ÇALIŞMA RAPORU

Yönlendirici: Gönül BALKIR

Raportörler: Nihal Şirin PINARCIOĞLU & Ali Tolga ÖZDEN

I- TARTIŞMA ÇERÇEVESİ

Doğal afetler; can kayıplarına ve yaralanmalara, fiziksel ve ekonomik kayıplara, sosyal ve çevresel yıkımlara neden olmaktadır. Doğal afetlerin etkilerinin ve sayısının özellikle kontrolsüz ve hızla büyüyen kentsel alanlar ve nüfusun da etkisiyle her yıl arttığı, dünyada milyonlarca insanı yoksullaştırmakta ve güçsüz kılmakta olduğu tespit edilmektedir. Doğal afetlerin cinsiyetler üzerinde de farklı etkileri söz konusudur. Özellikle kırılabilir ve kolay etkilenebilir yapıya sahip toplumlarda doğal afetlerin etkileri daha ağır olmakta, afet sonrası yeniden yapım ve toparlanma süreçleri daha uzun sürmektedir. Bu nedenle başta kadınlar olmak üzere, toplum içerisinde afetlerden daha fazla etkilenebilen, kırılabilir yapıya sahip, daha güçsüz bireyler (yaşlılar, çocuklar, fiziksel engelliler vd.) afetlerin yol açtığı hasarın boyutlarını ve bu hasarın iyileştirilmesi sürecini çok ciddi biçimde etkilemektedirler. Kadınlar ve erkekler, yaşadıkları coğrafyayı toplumsal cinsiyet kaynaklı eşitsizliklere göre farklı deneyimlemektedirler. Toplumsal cinsiyet kaynaklı eşitsizlikler nedeniyle doğal afetlerin kadınlar ve erkekler üzerinde yarattığı etki de büyük ölçüde farklılaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği afetler sırasında, öncesinde ve sonrasında kadınları fazlasıyla güçsüz konumda bırakmaktadır.

Bu atölye çalışması kapsamında, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yarattığı eşitsizliklerin; *afet yönetimi*, *güvenlik* ve *adalet* kavramları bağlamında tartışılması planlanmıştır. Atölye çalışmasının temel kavramları ve ortak kabulleri aşağıdaki biçim ve eksenlerde ele alınmaktadır:

Toplumsal cinsiyet: Biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumların kadın ve erkeklere yükledikleri rolleri ifade eder. Bu roller; cinsiyetlerin farklı yaşam pratiklerine sahip olmalarında ve özgül gereksinimlerinin olmasında etkilidir. Doğal afetlerin cinsiyetler üzerindeki etkisi bu roller nedeniyle farklılaşmakta, farklı gereksinimleri beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla doğal afetler, toplumsal cinsiyetler dikkate alınarak incelenmeli, etkileri ve afet politikaları bu bağlamlarda tartışılmalıdır.

Afet: Afetler, insanlar ve ülkeler için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara dayanan; gündelik yaşamı ve faaliyetleri durduran veya sekteye uğratan; insan yerleşme ve topluluklarını olumsuz yönde etkileyen doğa, teknoloji ya da insan kökenli olaylardır.

Afet yönetimi: Afet sonucunu doğuracak olayların önlenmesi veya zararlarının azaltılmasına yönelik -afet öncesinde, afet sırasında ve sonrasında yapılması gereken- çalışmaların planlanması ve uygulanması için toplumun tüm kaynaklarını ve kurumlarını sürece katan, geniş kapsamlı ve disiplinler arası yönetim modelidir. Afet yönetimi; önleme ve zarar azaltma, hazırlık, acil müdahale ve iyileştirme aşamalarından oluşmaktadır. Afet yönetimine kadın-erkek eşitliği bakış açısının yerleştirilmesi, afetlere karşı mücadelenin bütüncül olması ve hukuk kuralları altında yürütülmesi gerekmektedir.

Güvenlik: Afet sürecinde ve yönetiminde toplumsal güvenliğin sağlanması temel ilke olarak ele alınmak zorundadır. Devletin ve anayasal kurumların görevi vatandaşlarını cinsiyet

ayırımına bakmaksızın sadece normal zamanlarda değil afet zamanlarında da korumaktır. Ancak bu süreçte güvenlik hakkı çeşitli formlarda ihlal edilebilmektedir. Yapılan çalışmalar, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler nedeniyle kadın ve erkeği eşit olarak dikkate almadığı durumlarda özellikle kadınlar aleyhine sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin, afet sonrasında acil durum barınaklarında (çadırlar gibi) ve geçici konutlarda (prefabrik yapılar, konteynerler gibi) kalan kadınlar başta cinsel taciz olmak üzere her türlü şiddete maruz kalabilmekte, bu nedenle güvenlik hakları ihlal edilebilmektedir.

Adalet: Doğal afetler, toplumsal eşitsizlikler nedeniyle insanlar üzerinde farklı ve adil olmayan birtakım etkiler yaratmaktadır. Afet sürecinin her aşamasında hakkaniyetsiz uygulamalar hayata geçirilebilmektedir. Afet sürecinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine bağlı olarak kadınların işleri ve ev-içi yeniden üretimi sağlayıcı rolleri ağırlaşmakta ve kurtarma/yardım kaynaklarına ulaşması kısıtlanmaktadır. Kurtarma/yardım çalışmaları ve yeniden yapılanma politikaları kadın ve erkeğe eşit olarak dağıtılmadığında hakkaniyetsiz uygulamalar ortaya çıkmakta ve özellikle kadının insan hakları afet sürecinde ihlal edilmektedir.

II- SORUNLAR, TESPİTLER, DENEYİM AKTARIMLARI

Genel Tespitler

Afet sırasında ve sonrası dönemlerde özellikle etkilenebilir-kırılgan toplulukların ve bireylerin (kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler vb.) rolleri toplum içerisinde daha da ağırlaşmaktadır.

Afet sonrası, afetten etkilenen bölgelerde yönetim ve güvenlik zaafiyetleri oluşabilmekte, buna bağlı olarak adalet ve hukuk sistemi görevini tam anlamıyla yerine getirememek riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Afet sonrası ortaya çıkan kaotik dönemde afetten etkilenen bölge insanı yönetim ve özellikle güven-düzen kurma faaliyetlerinde ister istemez inisiyatif yüklenmek durumunda kalabilmektedir. Toplumsal, hukuksal, yönetsel sistemlerin kısmen etkisiz kalması veya tam anlamıyla, etkin olarak çalışmaması ile bireylerin bu sistemleri kendi sorumlulukları ile oluşturmaya çalışması afet bölgelerinde kriz zamanlarında ortaya çıkabilmektedir. Bu tür yaklaşımlar kimi zaman krizin boyutlarını daha da büyütme ve daha önceden hazırlığı olmayan, kriz ve afet yönetimi konusunda bilinçli olmayan toplum üzerinde afet etkileri derinleşmekte ve travmatik sonuçlar artabilmektedir.

Afet sonrası toplum içerisindeki rollerin kaybolduğu gözlenmektedir. Gerek kadınlarda gerekse erkeklerde kimi zaman benzer sonuçlar gözlenmekle birlikte özellikle kırılgan topluluklarda kadınların karşılaştığı sorunlar daha ağır olabilmektedir. Afetten etkilenen topluluklar pek çok faktör nedeniyle (afet sonrası ortaya çıkan işsizlik, barınma sorunları gibi) ortaya çıkan problemleri paylaşamamakta ve bu da afet sonrası travmatik sonuçlar doğurmaktadır. Toplum içerisinde baskın gruplar diğer grupları ve daha güçsüz olan grupları (başta kadınlar olmak üzere) baskı altına alabilmekte ve toplumsal cinsiyetin toplum içerisindeki eşitsizliği çok daha fazla ortaya çıkmaktadır.

Afet sonrası gelen yardımların adaletsiz dağıtılması, gelen yardımların gerçekten ihtiyaç duyulan yardımlar olmaması veya ihtiyaç sahiplerine ulaşamaması, yardımların depolanması ve dağıtılmasında yaşanan sorunlar önemli birer afet yönetimi ve adalet sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyete siyasi otoritelerin bakış açısı da ortaya çıkan sorunlarda önemli rol oynamaktadır. Bu bakış açısının toplumdaki bireylere bakışı ve biçtiği rollerde bu kırılma noktalarının ortaya çıkışında önemli pay sahibi olabilmektedir (siyasi otoritenin kadına ve kadının toplum içerisindeki yerine, rolüne bakışı gibi).

Toplum içerisinde yaşayan ve afetten doğrudan ya da dolaylı etkilenen bireylerin hukuksal haklarını bilmemeleri önemli bir sorun alanıdır. Afet sonrası yaşanan tecrübeler ile bu süreçte elde edilen deneyimler bireylerin haklarını öğrenmelerini sağlamakla birlikte bir çoğuna çözüm üretmekte gerekli kapasiteyi oluşturmak mümkün olamamaktadır (örneğin imam nikahlı eşlerin afet sonrası konut hak sahibi olarak değerlendirilmemeleri gibi). Gerek sosyo-kültürel yapının gerekse de ekonomik yapının kırılma noktalarında kolay hasar görebilir olması ve onarımının güç olması özellikle hukuksal alanda karşılaşılan pek çok soruna çözüm üretiminde gerek bireyleri gerekse ilgili otoriteleri zor durumda bırakmaktadır. Bu hukuksal sorunlardan en çok etkilenen de yine kadınlar gibi toplumdaki daha kırılma noktaları olmaktadır.

Özellikle yardım dağıtım faaliyetlerinde kadınların bu yardımları almak konusunda önere sürülmeleri, bu yardımların düzensiz dağıtım ve oluşan kargaşa, ortaya çıkan görüntüler kadınlarda başka travmatik sonuçlara neden olabilmekte, kadınların mağduriyetini arttırmaktadır.

Daha önce yaşanan çeşitli tecrübelerin ortaya çıkardığı önemli bir görüş toplumsal cinsiyet odaklı kadın mağduriyetinin afet sonrası ortaya çıkmasında iki temel nedene bağlanabilmektedir; 1- Şiddetin artması, 2- Ekonomik sorunlar.

Önemli bir tespit ise, afet sırasında yani kriz döneminde ve hemen sonrası hukukçuların bu süreçlerde rol alamamalarıdır. Hukukçular ancak çeşitli davalar açıldığı zaman devreye girebilmektedirler. Oysa bu alandaki tecrübeli ve eğitimli kişilere afetin her aşamasında ihtiyaç duyulmaktadır.

Afet bölgesinde özellikle kriz döneminde rol alan ve genellikle bölge dışından gelen personelin yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadıkları gözlenmiştir. Bu durumun da bir takım başka sorunlara yol açtığı, afete müdahale ve yardım sürecinde aksamlara neden olduğu, eşitsizliklerin giderilmesinde gerekli kapasitenin etkin bir şekilde kullanılmaması durumunu ortaya çıkardığı tespit edilmektedir.

Afet sürecinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yarattığı durumlar:

Kadınlar doğal afetler sırasında hayatta kalma önceliğine sahip olamamaktadırlar. Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak vakitlerinin neredeyse tamamını özel alanda/evlerinde geçirmeleri afet esnasında dezavantajlı bir durum yaratmaktadır. Afet sonrasında bazı kültürlerde kadının giyimi bile hayatta kalmasını belirleyen bir unsur olabilmektedir. Kıyafet, kadın namusunun simgesel bir aracı olduğu için, afet anında giysisiz bir kadın evden dışarı çıkamamakta ya da çıkmaya hazır hale çok geç gelebilmektedir. Bu örnek kuvvetli bir biçimde kadınların hayatta kalabilmelerinde sosyo-kültürel etkenlerin önemini göstermektedir.

Kadın, erkek herkes doğal afetlerden etkilenmektedir. Ancak kadınların durumları daha dezavantajlıdır. Örneğin Türkiye’de, Pakistan’da, Hindistan’da ve birçok ülkede afetlerden sonra birçok erkek eşlerini çeşitli nedenler ileri sürerek terk edebilmiştir. Genellikle bir malvarlığı olmayan (ya da ekonomik bağımsızlıkları olmayan) kadınlar için bu durum

ekonomik anlamda koşullarını daha da ağırlaştırmış, kadınların yoksullaşmasına, can ve mal güvenliklerinin tehdit altına girmesine neden olmuştur. Ya da eşini kaybeden bir erkek başka bir kadınla evlenebilmiştir. Ancak kadınlar açısından bu durum toplum içerisinde yerleşmiş olan belli algı, tutum ve yargılardan dolayı çoğunlukla gerçekleşmemiştir. Bu ve benzer deneyimler, kadınların doğal afetlerden en çok etkilenen kesim olduğunu desteklemektedir.

Afet sonrası kadına yönelik her türlü şiddette artış olmuştur. Sosyo-ekonomik koşulların ağırlaşması bu durumun öncelikli nedenlerinden biridir.

Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım:

Doğal felaketlere gösterilen tepkiler, verilen yanıtlar yaşama biçimiyle doğrudan ilintilidir. Örneğin Kenya'da göçebe yaşam koşulları olan bölgelerde yardımların etkin olarak ulaştırılmadığı, bunlardan etkin bir biçimde yararlanılmadığı gözlenmektedir. Felaketlerden en çok etkilenenler kadınlar ve çocuklar olmasına rağmen yardımların ussal dağıtılmaması yönetsel problemlere işaret etmektedir.

Afet yönetiminde doğru yöntem için kadınların bilgilerini de içeren (aile reisini baz almayan) hanehalkı verileri eksiktir. Bu durum, afet sonrası yardımların ulaştırılmasında kadınlar aleyhine bir sonuç yaratmaktadır. Kadınlara yönelik verileri de içeren hanehalkı bilgileri afet sonrası yardımların kime nasıl ulaştırılacağına bilgisini kayıt altına alması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda kent bilgi sistemlerinin kurulması ve işletilmesi önemlidir.

Her ülkede siyasi iradenin kadına bakışı çok önemlidir. Siyasal alanda toplumsal cinsiyet bilincinin geliştirilmesi kilit öneme sahiptir. Bahsi geçen tartışmalarda önceden yapılacak hazırlığın çok önem taşıdığı görülmektedir. Önceden verilecek eğitim, önceden genel çerçevesi hazırlanacak psikolojik destek planları önemli ve gereklidir. Gerek afet olmadan önce afet zararlarını ve riskini azaltacak önlemlerin toplum içerisinde yaygınlaştırılması ve bu bilincin oluşturulması, gerekse afet sonrası yapılacak çalışmalarda hasarın ve travmanın en kısa sürede onarılarak normal yaşama geçiş sürecinin başarıyla gerçekleştirilebilmesi için iyi planlanmış ve uygulanabilir bir afet yönetim sisteminin olması gereklidir.

Afet yönetiminde eşgüdümün sağlanması:

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde merkezi ve yerel yönetimler arasında yetki çatışmalarından, en azından organizasyon eksikliklerinden bahsetmek mümkündür. Toplumda karar verme yetkisi merkezden yerele doğru hızla azalmakta, yetki paylaşımı yerelde en az olmakta ve sivil toplumun karar verme sürecine katılımı neredeyse hiç olmamaktadır. Bu durum pek çok afet olayında müdahale ve iyileştirme aşamalarında başarısız sonuçlar oluşmasına neden olmaktadır. Merkezi yönetim ve yerel yönetim ile toplumun iletişim sorunu yaşaması, yetki paylaşımının olmaması, yerelin ve sivil toplumun karar alma ve uygulama süreçlerine en az katılımı özellikle afetler gibi olağan dışı dönemlerde son derece gerekli olan eşgüdüm içerisinde, planlı ve hızlı hareket etme kapasitesini engellemekte ve verimsiz sonuçlar alınmasına neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyette bu anlamda karar verme sürecini doğrudan etkileyen önemli bir etmendir. Toplumsal cinsiyette yaşanan eşitsizlikler ve adaletsizlikler, toplumsal yapının afetler karşısındaki kırılganlığını arttırmakta ve afet sonrası toparlanma sürecini aksatmaktadır. Başarılı bir afet yönetim modeli içerisinde cinsiyet eşitsizliğinin giderilmiş olması ve toplumun tüm kesimleriyle bu yönetim modeli içerisinde rol alması doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu yönetim modelinin başarılması sadece afet sonrası değil afet öncesi risk azaltımı çalışmalarını da doğrudan olumlu yönde etkileyecektir.

Afetlerle mücadele konusunda etkili bir risk ve afet kültürü oluşturulması ancak farklı alanlarda yapılacak çalışmaların ürettiği sonuçların eşgüdüm içinde bir araya toplanabilip değerlendirilmesiyle bir anlam ifade edecek ve başarıya ulaşacaktır.

Hukuksal güvenlik ve toplumsal cinsiyet:

Afet süreci, her şeyden önce hukuksal güvenlik algısının verili ortamda test edildiği bir durumdur. Hiçbir bireysel, yönetsel, özel, kamusal karar ve uygulama, hukuk tarafından güvence altına alınmadan meşru olarak algılanamaz ve uygulanamaz. Bu toplantı boyunca, bu ve diğer oturumlarda ifade edilen sıkıntı ve problemlerin tümü insan tarafından kontrol edilebilen ve edilemeyen durumlar olarak ikiye ayrılırsa, insan tarafından kontrol edilebilen problemlerin tümünde hukuk bağlamı bir eksiklik olduğu görülür.

Bu tespite ek olarak hukuk alanındaki toplumsal cinsiyet algısının eksikliği de belirtilebilir. Hukuk kurallarına uyulduğunda dahi, örneğin kadınların mahkeme ve kamu kurumlarıyla olan ilişkilerindeki sınırlılık gibi, hukuki tebligatların evin erkeğine yapılmasında olduğu gibi somut alışkanlıkların ortada iyi niyet olsa dahi tanımlanan başarıya ulaşmada engel olduğu görülmektedir. Uygulama ile niyet arasındaki bağa dikkat çekilmelidir. Afet sonrasında insanlar iyi aydınlatılmayan, karanlık sokaklarda yaşamak durumunda bırakılırsa, hukuk kuralları ne kadar iyi düzenlenirse düzenlensin istenilen sonuca ulaşamaz.

Yönetsel problemlerin hukuksal olanı gölgelemesinin altı çizilmelidir. Olağanüstü bir dönem olan afet sırası ve sonrasında hukukun olağan normlarının geçerli olmasının sağlanması ek önlem ve duyarlılık gerektirmektedir.

Afet yönetimi süreci bir risk yönetimi sürecine doğru kaymaktadır. Risk kavramı üzerinden düşünülen model ve planlar, yönetim zaafı ve hukuksuzluk risklerini de içermek durumundadır.

Doğal afet sırasında yağma, yardım dağıtımında yolsuzluk, kaynakların adaletsizce kullanımı gibi sorunlar olmaktadır. Bu kadar kanıksanmış başlıklardan bahsedilebildiğine göre, bunlarla mücadelede standart, kolayca uygulanabilecek önlemler elde hazır olmalıdır. Ancak bu yönde yeterli çalışma ve uygulamaların yapılmadığı gözlenmektedir.

Afet yönetimi ve eğitim:

Eğitimin afet yönetimindeki önemini vurgulamak gerekmektedir. Eğitim programları, bilgilendirme yanında, normal yaşama dönmeyi sağladığı için afetin etkilerini azaltmakta ve geleceğe dair umut vermektedir.

Toplumsal rollerin kadın ve erkekler arasında afet öncesi dağılımının, çoğunlukla afet sırası ve sonrasında da genel tutum ve davranış sürecine rengini verdiği bilinmektedir. Bu bağlamda yönetimin öznesi olan insanın eğitimi afet sürecinde çok önemlidir.

III- SONUÇ VE ÖNERİLER

Afet yönetimi de dâhil toplumsal cinsiyetin tüm ana plan ve programlara yerleştirilmesi gerekmektedir. Dünyada geleneksel afet yönetim modellerinin terk edildiği ve risk yönetimi anlayışına geçildiği bilinen bir gerçektir. Bu nedenle risk planlaması ve yönetiminde toplumsal cinsiyet bakış açısına mutlaka yer verilmelidir.

Afetlerle ilgili politikaların toplumsal cinsiyet olgusunu dikkate alarak yeniden düzenlenmesi, yeni bir kurumsallaşma, yeni düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

Afet risk yönetimi bütüncül bir yaklaşım olmakla ve bütüncül planlamayı gerektirmekle birlikte afetlerin yerel özellikleri de unutulmamalı, bölgelere ve yerelin özelliklerine göre planlamalar yapılmalı, yerelin ihtiyaçları ve özellikleri göz önüne alınmalıdır. Bu yaklaşımlar çerçevesinde toplumun kırılgan kesimlerine (kadınlar gibi) özellikle önem verilmeli ve bu kesimlerin bilinçlendirilmesi, kapasitelerinin artırılması çalışmalarına öncelik verilmelidir.

Anayasal düzlemde cinsiyete indirgenmiş bir eşitlik söz konusudur. Bu düzen, afet yönetimi de dâhil “toplumsal cinsiyet politikaları” bağlamında yeterli değildir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin anayasal metne geçmesi gerekmektedir. Yasa ve diğer yazılı hukuk metinlerinde de “toplumsal cinsiyet” dikkate alınmalıdır.

Parlamentolarda oluşturulacak ve sürekli olarak faaliyette bulunacak komisyonlar kurulmalı, bu komisyonlar vekillerin kendilerini toplumsal cinsiyet alanında eğitmesi gibi toplumsal bir dönüşüme de öncülük etmelidir.

Afet yönetimi çerçevesinde; kurumların, organizasyonların ve bireylerin; önlem almak, hazırlık, müdahale ve yeniden yapılanma gibi tüm afet yönetim aşamalarında birlikte hareket etmeleri gerekmektedir.

Afetler ile ilgili merkezi kurumların kendi içindeki ve yerel yönetimler ile arasındaki bağların güçlendirilmesi; standart hizmet ve uygulamalar için etkin koordinasyon; afetzedelerin ve kadınların gerek can ve mal ve gerekse hukuksal güvenliğinin sağlanması en acil sorumluluklar arasındadır.

Afetler, toplumsal düzenin ortadan kalkmasına ve sosyal yıkıma neden olmaktadır. Afetler sonrası ortaya çıkan düzensizlik durumu ve buna ilişkin algı tüm toplumlarda aynı değildir ve bu bağlamda yerel dinamiklerin anlaşılmasına yönelik özgül mekanizmalar araştırılmalıdır. Afetler konusunda geleneksel yerel bilgileri bir araya getirerek, yer, durum ve döneme göre değişen ihtiyaçlara yanıt verecek kararlar alınması gerekmektedir.

Doğal afetlerle ilgili bilinç yükseltme eğitimleri önem taşımaktadır. Afet sürecinde ve sonrasında kadınların eğitimlere katılmasını sağlamak gerekmektedir. Eğitimlerin de “toplumsal cinsiyet temelli” olmasına dikkat edilmelidir.

Afet sonrası barınma koşullarında, sokakların yeterince aydınlatılamaması, tuvalet gibi ihtiyaçların ortak karşılandığı alanların yaşam alanlarına uzakta yer alması gibi güvenlik sorunu yaratabilecek yaklaşımlardan kaçınılması ve bu yönde önlemlerinin alınması gerekmektedir.

Afet yönetiminde doğru yöntem için kadınların bilgilerini de içeren (aile reisini baz almayan) hanehalkı bilgisi gerekmektedir. Kadınlara yönelik verileri de içeren hanehalkı bilgileri afet sonrası yardımların kime nasıl ulaştırılacağına bilgisini kayıt altına alması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda kent bilgi sistemlerinin kurulması ve işletilmesi önemlidir.

Konutların planlanması ve tasarlanmasında kadınların ihtiyaçları önemli rol almaktadır. Kadınların bunun bilincinde olarak konutların afetlere karşı dirençli olması için gerekli çalışmaların yapılmasında katkısı göz önüne alınmalıdır. Özellikle konutun afet karşısında dayanımını zayıflatacak değişikliklere uğratılmamasında kadınların rolü çok önemli olacaktır. Yapı denetim sisteminin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinin yanında kadınlar gibi konut

kullanıcılarının da yapılarının güvenliği konusunda bilinçli olmaları kendi kendini denetleme mekanizmasını da güçlendirecek ve risklerin azaltılmasında önemli katkısı olacaktır. Bu yönde bilinçlendirme faaliyetlerini düzenleyecek gerekli adımların atılması ve planlamaların yapılması gerekmektedir.

“PSİKOLOJİK SAĞALTIM HİZMETLERİ” ATÖLYE 3 ÇALIŞMA RAPORU

Yönlendirici: Ufuk Sezgin

Raportörler: Jülide Aral & Aslıhan Akatlı

Amaç: Atölyede afetlerin ruh sağlığı üzerindeki etkilerine karşı hazırlıklı olma, afet sırası ve sonrasındaki ruh sağlığı müdahaleleri ve yapılması gerekenler konuları tartışılıp, önerilerle birlikte bir sonuç metni hazırlanması hedeflenmiştir. Toplantının ilk bölümünde gerek mağdur ve gerekse sağaltıcı pozisyonunda edinilen deneyimler paylaşılmış, devamında psikolojik eksenli sağaltım hizmetlerinin sunulması ve geliştirilmesi konusunda çözüm önerilerinin ne olacağı tartışılmıştır. Aşağıda, toplantıda kapsanan konular, tutulan notlar üzerinden özetlenip, ulaşılan sonuç ve öneriler sunulmaktadır.

* Afetler korkutucu olaylardır. Afet yaşamış topluluğun üyeleri doğrudan afet mağduru olmasalar bile korku, kaygı, üzüntü, yas gibi duygular yaşarlar. Afet mağduru veya tanığı olduğunda ruhsal olarak etkilenmemek neredeyse mümkün değildir.

* Afet günlük yaşamın tüm düzenini ve geçmişten getirilen tüm bağlantıları bozar. İnsanların kendilerini güvende hissettikleri mekanlarını, komşularını, işlerini, ilişkilerini, aidiyet ve güven duygularını tahrip eder. Bireylerin ruhsal olarak ciddi anlamda etkilenmelerine neden olur. Bu durum, afetin hemen arkasından karşılaşılabilecek güçlükler de eklendiğinde daha da ağırlaşabilir. Bu nedenle, afet konusunda çalışan ruh sağlığı profesyonelleri, bireyler ve gruplar arasındaki bağları yeniden kurmayı hedefler, bu hizmetleri gerektiğinde toplum örgütleri ve destek gruplarının işbirliği ile mağdurlara ulaştırır.

* Psikolojik sağaltım hizmetleri afet öncesi, afet sırası ve sonrası olarak farklı dönemlerde ele alınmalıdır.

Afet öncesi hazırlık: Afete hazırlık (kurtarma çalışmaları, afet sonrasındaki temel gereksinimlerin ve kayıpların karşılanması konularındaki hazırlıklar) afet öncesinde tamamlanmış olmalıdır. Her kentte afet sonrasında psikososyal destek verecek birimler örgütlenmelidir. Gönüllü grupların oluşturulması sağlanmalıdır. Öğretmen, imam, muhtar gibi toplum liderlerinin yanı sıra bölgelerinde etkin olan kadın liderlere de ulaşmak hedeflenmelidir. Bu çalışmalar, toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısı ile düzenlenip sürdürülmelidir.

Afet öncesi dönemde eğitim ve örgütlü topluluk geliştirme çalışmalarında cinsiyet ayrımcılığı başta olmak üzere tüm ayrımcılık biçimlerine (yaş, din, dil, ırk, mezhep, sınıf, eğitim, meslek vb.) karşı duyarlılığın ve insan hakları bilincinin geliştirilmesi, afet anlarında yaşanacak bazı insanlık suçlarının azaltılması için gereklidir.

* Ülkemizde afetlerde ruh sağlığı alanında çalışmak üzere, Türk Psikologlar Derneği, Türkiye Psikiyatri Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği bir araya gelerek Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliğini (APHB) oluşturmuşlardır. APHB kapsamında tüm çalışmalar bölgenin yapısal ve kültürel özellikleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu atölyedeki tartışmalarda APHB çalışma örnekleri yol gösterici olmuştur.

Afet sırası erken dönem: Afetzedelerin birçok ruhsal tepkisi afetin yol açtığı yaşamsal sorunlardan etkilenmektedir. Afet, günlük yaşamın pek çok dengesini bozduğundan afetzedeler için birçok sorun, doğası gereği acil olup hızla pratik çözüm gerektirmektedir. Bu dönemde geçici barınak, giysi ve yiyecek bulmayı; ulaşımın sağlanmasını; mali yardım almayı; işsizlik sigortasını; tıbbi bakım, gözlük ya da ilaçlarının sağlanmasını; yıkım, kazı ve enkaz kaldırmayla ilgili yardım almayı gereksinirler. Afetzelerin birçok ruhsal tepkisi süreç içinde ortaya çıkan bürokratik sorunlardan da etkilenebilmektedir. Erken psikolojik girişimler, travma mağdurlarının fiziksel güvenliği ve sağlıkla ilgili gereksinimleri ele alındıktan sonra sağlanan psikolojik kriz desteği olarak tanımlanabilir.

* Kriz desteğini verecek ruh sağlığı profesyonellerinin eğitimleri ve yeterlilikleri önemlidir. Afet sırasında ruh sağlığı yardımı, doğası gereği “psikolojik” olmaktan çok “pratik”tir. Ruh sağlığı programı hazırlanırken afetten etkilenen topluluğun nüfus yapısı, ihtiyaçları, sosyokültürel özellikleri göz önüne alınmalıdır.

* Ruh sağlığı çalışanları, geleneksel yöntemleri ve ruh sağlığı etiketlerini kullanmamalı, etkin olarak hizmeti ayağa götürme yaklaşımı uygulamalıdır. Müdahaleler afetin evrelerine uygun olmalıdır ve bu süreçte düzelmeye destek sistemleri (aile, mahalle, okul, mensup olunan STÖ’ler gibi...) yaşamsal öneme sahiptir.

* Afet sonrasında yaşanan ruhsal sıkıntılar “olağanüstü bir duruma gösterilen olağan tepki” niteliğindedir. Ancak bu tepkiler olağan da olsa kişinin içsel yaşantı dengesini bozucudur. Bu nedenle afet sonrasında ruhsal rahatsızlıkların oluşumunu engellemek için yapılacak erken müdahalede temel amaç, yaşamın hızla normale dönüşünün sağlanması ve ruhsal dengenin yeniden kurulması olmalıdır.

* Afetin sebep olduğu travma sonuçlarının aile içi şiddette, cinsel istismar vakalarında, madde kullanımında ve çeşitli suç oranlarında artışa neden olabileceği ruh sağlığı çalışanları tarafından göz önünde bulundurulmalıdır.

* Afetler sıklıkla araştırmacıların ilgisini çekebilmektedir. Erken dönemde araştırma yapma girişimleri afetzedeleri rahatsız edebilir ve o dönemin daha acil ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çalışmaları engelleyebilir. Dolayısı ile afetlere yönelik her türlü araştırma girişiminin bir mesleki etik kurul onayından geçmesi gereklidir.

* Afet öncesinde belirlenen yerel kaynaklardan afet sırasında ve sonrasında etkin bir biçimde yararlanmalıdır.

Alanda görev alacak ilk yardım ekiplerinin içinde önceden afet konusunda çalışmak üzere hazırlanmış ruh sağlığı profesyonelleri de bulunmalıdır.

Afet sonrası dönem: Bu dönemdeki çalışmalar afet öncesi çalışmaları da şekillendirir. Afete bağlı uzun süren ruhsal tepkilerin tedavisi planlanmalıdır. Bu tedavilerde görev alacak psikososyal destek birimleri elemanları, olanak varsa psikososyal destek işinde profesyonel görevli olmalı ya da uzun süre hizmet verebilecek konumda olmalıdır. Birinci basamak sağlık birimi mensuplarına afet sonrası ortaya çıkabilecek ruhsal sorunlar hakkında afet öncesinde bilgi ve donanım kazandırılmalıdır. Söz konusu profesyoneller çalışmalar sırasında rotasyon yapılarak desteklenmelidir. Ayrıca, profesyonellerin yer aldıkları kurumlardan gerekli izinler hazır olmalıdır.

* Deprem gibi altyapıyı tahrip eden afetlerin sonrasındaki yeniden inşa girişimlerinde “sağlam zemin” gibi teknik konular kadar kültürel ve psikososyal ihtiyaçlar da göz önünde bulundurulmalıdır.

**“ULUSAL VE ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
DOĞAL AFET SIRASINDA VE SONRASINDAKİ ROLLERİ”
ATÖLYE 4 ÇALIŞMA RAPORU**

Yönlendirici: Betül Yarar

Raportörler: Melek Gündoğan & Ayşegül Şenol

Bu atölye çalışmasında öncelikle katılımcılar tek tek kendilerini tanıtmışlardır. Bu tanışma bölümünden sonra buldukları ülke veya ilgilendikleri bölge/sorunun özgünlüklerini içeren ve önemli gördükleri sorunlarla ilgili konuşulmuş, son olarak da bu sorunların çözümüne dair görüşler paylaşılmıştır.

Sorunlar:

Buna göre tartışılan sorunları üç ana başlıkta toplamak mümkündür. İlki konuyla ilgili var olan (1) egemen yaklaşımdan kaynaklanan sorunlardır. İkincisi (2) STK’ların merkezi/yerel hükümetlerle ilişkilerinden kaynaklanan sorunlardır. Bunun dışında yine (3) STK ve Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının (USTK) kendi aralarında karşılaştıkları sorunlardır. Son olarak (4) STK’ların kendi içlerinde var olan sorunlara odaklanılmıştır.

1. Egemen yaklaşımdan kaynaklanan problemler:

Egemen Yaklaşım legal prosedürlerde ve ilkelerde, yerel ve ulusal hükümetlerin yaklaşımlarında, programlarında ve yasal uygulamalarında; söz konusu STK/USTK’ların bizzat kendi perspektiflerinde; son olarak içinde çalışılan yerel topluluğun üyeleri arasında görülebilir. Egemen yaklaşımın bize göre sorunlu boyutu, bunların cinsiyet körü olmasıdır. Toplumsal cinsiyet duyarlılığının olmaması ve böylesi bir kavramın düşünce sistemimize yerleşmemesinden kaynaklanan bu körlük, formel veya informal kurumların ürettiği projeler ve planların konuya ya yüzeysel yaklaşmasına veya bunu hiç içermemesine sebep olmaktadır. Bu tür sorunlu çalışmalar ise toplumsal açıdan yeterince etkili olamamaktadır. Öte yandan, toplumsal cinsiyet konusuna duyarlı projelerin ise uygulanması planlanan topluluk üyelerinin (en azından bir bölümünün) tepkisini çekebilmekte ve dirençle karşılaşılabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı iyi irdelenmemekte ve yaygın biçimde sadece kadına özel bir kavram olarak düşünülmektedir. Oysa toplumsal cinsiyetin hem erkeği hem kadını ilgilendiren boyutları vardır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet temelli çalışmalar her ne kadar kadınların ikincil toplumsal konularının olduğu tespitinden hareket ediyorlarsa da, erkeklerin toplumsal rollerinin ve cinsiyet temelli eşitsizlik ilişkilerindeki paylarının toplumsal cinsiyet temelli yaklaşımlara dahil edilmeleri önemlidir. Kaldı ki, afet sonrası süreçler kadınlar kadar erkekleri de mağdur kılacaktır, kadınlar kadar erkeklerin de dönüşümünü gerektiren süreçlerdir.

Çalışmanın toplumsal temelini oluşturan egemen yaklaşımların çoğunlukla yerel ihtiyaçlara yeterince duyarlı olmadığı veya bunların bu tür bir yaklaşım temelinde üretilmediği söylenebilir. Bunun da uygulanmak istenen projelerin toplumsal gücünü ve etkisini zayıflatabileceği düşünülebilir.

Afetler sonrası yaşanan sorunlar hakkında yürütülen tartışmalar olsun, geliştirilen projeler olsun genellikle acil yardım dönemine odaklanmaktadır. Oysa afetin etkileri derin ve uzun

erimli olabildiği gibi, bu sorunların çözümleri de çoğunlukla bölgede uzun çalışma ve kalıcı planlar gerektirmektedir.

Egemen söylem ve yaklaşımlarda eleştirilmesi gereken bir diğer nokta, afet sonrası yapılan çalışmalara yön veren aktörlerin çoğunlukla “hak” yerine “ihtiyaç” kavramından hareket etmeleridir. Bu sosyal bir yaklaşım değildir ve çoğunlukla “yardım eden” ile “yardım edilen” arasında hiyerarşik bir ilişkinin ortaya çıkmasına ve yardımlaşma deneyiminin ve sürecinin kısa dönemli olmasına yol açar.

Bütün bu çalışma, proje ve planlar kadınlar veya benzeri ikincil gruplar açısından hem eşitlik ilkesine ama daha çok da “güçlendirme” ilkesine ve anlayışına dayandırılmalıdır. Örneğin, söz konusu grup kadınlarsa ve ele alınan bölgede kadınların yapılan yardımlara daha az ulaşıyor olmalarıysa, kadınları bulup onlara yardımların erkeklere ulaştırılan yardımlar kadar olmasına çaba sarf etmenin ötesinde, kadınların neden yardıma bu kadar zor ulaştığı ve bunun kaynağında yatan sorunun kadınların güçlendirilmesiyle nasıl çözülebileceği üzerine düşünülmelidir. Kadınların güçlendirilmesini amaçlayan çalışmalar daha uzun erimli çalışmalardır ve özellikle afet sonrası kalkınma çalışmaları içinde bunların kazanacağı ağırlık önemlidir.

Afet sonrası kısa ve uzun vadeli çalışmalara katılan aktörlerin yaşadıkları temel sorunlardan biri de bunlar arasındaki güven ilişkisinin yetersiz oluşudur. Bunun altında yatan temel sebep genellikle bir ortak dil ve kültürün olmayışıdır. Bu nedenle bu aktörler arasındaki kültürel boşluğun dikkate alınması ve mümkünse dilin tercüme edilmesi kadar kültürün de tercüme edilmesi gerekmektedir.

Son olarak, egemen yaklaşım genellikle iktidar merkezlidir. Yani topluma ve yaşanan sorunlara iktidarın/merkezdekinin gözünden bakmaktadır. Bu atölye çalışmasına veya toplantıya katılan bazılarımız askeri rejimlerin ve yönetimlerin var olduğu ülkelerden geliyoruz. Dolayısıyla bu rejimlerin anlayışları ve yaklaşımlarına hiç uymayan bir uluslararası yardımlaşma ağı/kültürü/dili içinden konuşuyoruz. Pek çok kişi için bunu kendi ülkelerindeki devlet kurumlarının iktidar merkezli yaklaşımına tercüme etmek oldukça zor olmaktadır. Dolayısıyla afet sonrası yaşanan sürece dahil olan ve afetten olumsuz yönde etkilenmiş vatandaşa iktidarın diliyle ve gözüyle yaklaşan anlayışın dönüşmesi veya dönüştürülmeye zorlanması önemlidir.

Afetlerle ilgili ciddi bir bilgi eksikliği bulunmaktadır. Bu bilgi eksikliğinin çeşitli boyutları olduğu söylenebilir. Buna göre örneğin yavaş yavaş gelişmekte olan kuraklık gibi çevresel sorunlar ve bunların yaratacağı olumsuz etkiler hakkında teknik ve genel bilgi yetersizdir ve yaygın değildir. Bunun dışında, afetlerin toplumsal zemini ve etkileri hakkındaki bilgi halen önemsenmemekte ve afetler sadece doğal afetler olarak irdelenmekte, buna dönük bilgi de fiziksel ve teknik bilgilerle sınırlı kalmaktadır. Afetlerin farklı toplum türleri içinde ve farklı toplumsal kesimler üzerindeki etkileri, sosyal, iktisadi ve siyasi boyutlarıyla birlikte ele alınmaya muhtaçtır. Sorunların çözümlerinin nasıl gerçekleştirileceği ve nasıl daha etkili kılınabileceği gibi konular bu tür bilginin temelinde ancak aydınlatılabilir.

2. STK'ların merkezi/yerel hükümetlerle ilişkilerinden kaynaklanan sorunlar: Bu bağlamda işaret edilen temel sorunlardan biri çalışmaları olumsuz yönlerden etkileyen bürokratik prosedürlerdir. Özellikle afet sonrası yardım ve çalışmaların aciliyetine ters düşen bu durum, aynı zamanda farklı bölge ve uluslardan gelen aktörler arası iletişimi ve ortak çalışma kültürünü de olumsuz yönde etkilemektedir.

Bunun dışında pek çok ülkede afet sonrasında yerel ve merkezi hükümetlerin içinde ve/veya resmi görevliler arasında yolsuzluk gibi olumsuz eylemlere rastlanmıştır. Bu tür olumsuzlukların yardımların istenen biçimde ve miktarda ihtiyaç ve hak sahibine ulaştırılmasını ve afet sonrası sorunların çözümü için gerekli çalışmaların bir plan dahilinde yürütülmesini önemli ölçüde engellediği bilinmektedir. Bu tür eylemlere karşı yasal yaptırımların ve hak arama yollarının olmadığına veya uygulanmadığına tanık olunabilmektedir. Bu tür sorunlar afet sonrası çalışmalara dahil olan aktörlerin güven duygusunun kırılmasına, bunların pasifleşmesine veya çalışmaların kamu kurum ve kuruluşların dahil edilmeden şahsen yürütülmesine sebep olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca bu sorunların afetten etkilenmiş bölgedeki kaotik durumun daha da kaotikleşmesine neden olabildiği ve afet sonrasında afetten etkilenmiş bölge insanının daha da mağdur duruma düşmesine yol açtığı bilinmektedir.

Yerel ve merkezi hükümetlerin göstermeleri gereken maddi ve manevi desteği bölgede çalışmak isteyen gruplardan esirgemeleri bir diğer sorundur. Bu sorun, bu gruplar ile yerel ve merkezi yönetimler arasındaki ortak dilin yetersizliğiyle daha da boyut kazanmaktadır.

Yerel ve merkezi hükümetlerin öncülük ettiği çalışmalar, programlar, yasal düzenlemeler ve uygulamalar yukarıda belirtilen egemen yaklaşımın etkisi altında üretilmiş olabilmektedir. Bu anlamda bunlar genellikle yerel ihtiyaçlara duyarsız, toplumsal eşitsizlik ilişkilerine ve toplumsal cinsiyet kavramına yabancı ve kısa vadeli olabilmektedir. Ayrıca, afetlerden sonra ortaya çıkan toplumsal sorunların bölgeye göre değişen özellikleri, boyutları, çeşitliliği konusunda yetersiz bilgiye dayanmaktadır bu çalışmalar.

Afetlerden sonra yerel ve merkezi hükümetlerin en önemli sorumluluklarından biri de koordinasyonu sağlamaktır. Ancak bu konuda yeterli plan ve projenin yokluğunun da etkisiyle genellikle yetersiz ve hazırlıksız oldukları söylenebilir. Bu sadece “gelişmekte” olan ülkelerin hükümetlerini değil, “gelişmiş” ülkelerin hükümetlerini de ilgilendiren bir durumdur. Bunun en temel nedenlerinden biri artık çevre sorunlarının küresel bir boyut kazanmış olması ve çevresel afetlerin yarattığı tahribatın insanlık açısından değerlendirilmesidir.

3. STK ve USTK’lar Arasındaki İlişkiler:

STK ve USTK’lar arasında yaşanan en temel sorun bir örgütlenme ve ortak dil sorunudur. Ortak örgütlenme ve ortak bir vizyon geliştirme konusunda STK’lar genellikle yetersiz kalmaktadırlar. Oysa afet sonrası süreçler birlikte çalışma kültürüne en çok ihtiyaç duyulan dönemdir.

Ulusal ve uluslararası örgütler arasındaki yatay ilişkiler geliştirilmeye muhtaçtır. Uluslararası fon kaynaklarının yerel STK’ların çalışmalarına şartlı açılması bu ilişkilerin yataylaştırılması önündeki en önemli engellerden biridir. Bu şartlar yerel çalışmaların veya programların yerel ihtiyaçlara ve kültüre göre şekillenmesini engelleyecek biçimde olabilmektedir. Yerel örgütlerin yerel kaynaklarının kısıtlı olması, onları uluslararası kaynaklara bağımlı kılarken, bu yapılar arasındaki hiyerarşik ilişkilerin güçlenmesine neden olmaktadır. Günümüzde STK’lara dayanan çalışma anlayışı pek çok ülke için yenidir. Bu durum beraberinde STK’ların bilgi ve deneyim eksikliklerini getirmektedir. Bu nedenle STK’larla USTK’lar arasında bilgi ve deneyim konusunda da eşitliğin var olduğu söylenemez. Buna karşın USTK’lar farklı bölgelerde, ülkelerde ve toplumlar/topluluklarda çalışmanın gerektirdiği

esnekliğe ve söz konusu kültürün içinde var olmak için gerekli kültürel bilgi ve donanıma sahip olmayabilmektedir. Bu tür durumlarda STK ve USTK'lar arası ortak çalışmalar güçlüklerle yürütülebilmektedir.

STK ve USTK'lar arasında uluslararası düzeyde yürütülen çalışmalarda ortak dil ve kültürün eksikliğinden kaynaklanan sorunlar yaşanabilmektedir. Burada uluslararası mali kaynak olan kuruluşun yerel kültürü bilmemesinden kaynaklanan sorunlar yaşanabildiği gibi, yerel STK'ların bunları salt mali kaynak veya klasik donörler olarak görme eğiliminden ve sadece bu kaynağı etkili hale getirmek üzere davranmasından kaynaklanan sorunlar da yaşanabilmektedir. Her iki durum da STK ve USTK'ları odaklandıkları sorun ve bu sorunun çözümünden ve insani amaçlarından uzaklaştırma tehlikesini içinde barındırmaktadır.

4. Organizasyona Bağlı İç Sorunlar:

STK'ların en temel sorunlarından biri finans sorunlarıdır. Bu onların etkili ve uzun vadeli işler yürütmesinin önündeki önemli engellerden biridir. Ayrıca mali sorunlar STK'ların bağımsız çalışma yetilerini de kısıtlamaktadır.

STK'lar içinde toplumsal cinsiyete duyarlılığın yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Bazıları bu kavramlardan tamamen uzakken, kimisi bunları tam olarak sindirmemiştir.

STK'lar arasında toplumsal tabanın zayıf olması sıklıkla karşılaşılan sorunlardandır. Oysa gelişmiş bir STK'nın toplumsal bağlarının kuvvetli olması hem onun çalışmalarının etkinliğini hem de kalıcılığını arttıracak önemli niteliklerden biridir. İçinde aktif üyelerin/gönüllülerin çalıştığı, toplumsal temeli güçlü, kamuoyu yüksek bir STK'nın afet sonrasında yapacağı çalışmaların önemi de büyük olacaktır.

Yukarıda belirtildiği gibi son yıllarda STK'lar açısından uluslararası yardımlaşma/dayanışma ilişkilerinin ve uluslararası fonların önemi giderek artmaktadır. Bu özellikle STK'ların mali sorunlarını ve ulusal otoritelerle kurdukları ilişkilerden kaynaklanan sorunlarını bypass etmeleri konusunda onları rahatlatmaktadır. Ancak bunların öneminin giderek merkezleşmesinin yarattığı iç sorunlar da bulunmaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi bunların başında STK'larla USTK'lar arasında kurulan dikey ilişkiler gelmektedir. USTK'ların özellikle yerel kadın grupları ve kadın örgütleriyle veya herhangi bir örgütle kurdukları ilişki "çözüm sahipleri" ile "muhtaçlar" arasında kurulan ilişkinin ötesinde olmalıdır. Uluslararası fonların, örgütlerin ve yardım kuruluşlarının mali ve diğer nedenlerle STK'ların işleyişinde taşıdıkları önem, STK'ların kendi içinde çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Örneğin bu STK'lar içinde teknik bilgi ve donanıma (İngilizce bilmek, proje deneyimi, proje yazarlığı, vb.) sahip olanlarla olmayanlar arasında bir hiyerarşik ilişkinin doğmasına sebep olmaktadır. Bu şekilde gönüllü çalışanlar daha ikincil konuma itilmektedirler. Yine proje merkezli çalışma STK'ları projelerin yürütülmesi, projeye ortak bulunması, finansal kaynağın sağlanması, bütçe analizleri vb. konular üzerine odaklanan şirketlerle anlaşmaya zorlamakta ve bu da sivil toplumculuk anlayışını ciddi zaafılara uğratmaktadır.

Doğrudan insani yardım, afetler ve afet sonrası toplumsal sorunlara odaklanan spesifik STK/USTK sayısının hala yetersiz olması söz konusudur. Bu durum dünya çapında böyledir, ancak bazı ülkelerde bu yöndeki eksiklik daha kronik ve derindir.

Çözümler

Yukarıda belirtilen sorunların çözümleri önemli ölçüde sorunların içinde gizlidir. Ancak yine de bunların açıkça ifade edilmesi ve formüle edilmesi önemlidir. Buna göre çözüm önerilerimiz aşağıdaki gibidir.

- Teknik Kapasite Yükseltme ve Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Eğitimlerinin artırılması ve yaygınlaştırılması. Bu konuda çeşitli eğitim materyallerinin artırılması.
- Afet sonrası yaşanan durumlarda koordinasyonun geliştirilmesi ve güçlendirilmesine dönük eğitim programlarının geliştirilmesi ve yaygınlıkla uygulanması.
- Bilginin, yardım faaliyetlerinin ve hizmetlerinin akışını ve afet sonrası oluşan duruma reaksiyonu hızlandıracak yerel ve ulusal düzeydeki program ve örgütlenmelerin güçlendirilmesi. Bütün bunlara ek olarak bir de bölgesel ve küresel afet koordinasyon merkezlerinin kurulması. Bütün bu düzeylerde geliştirilen örgütlülükleri birleştiren bir küresel örgütlenme modelinin oluşturulması.
- Her düzeyde afet planlarının yapılması, legalleştirilmesi ve burada NGO'lara ve yerel topluluklara yer verilmesi. Ayrıca bu afet planlarının uluslararası bilişime açılması.
- Olası afetlere karşı hazırlık çalışmalarının bu bağlamda artırılması.
- Farklı düzeylerdeki örgütlülüklerin ve özellikle küresel afet koordinasyon merkezinin sürdürülebilirliğini temin edecek finans kaynaklarının planlanması.
- Afet öncesi ve sonrasına ilişkin yaşanmakta olan sorunlara dönük yasal planlamaların güçlendirilmesi, yenilerinin geliştirilmesi ve bunlara dönük ortak çalışmaların artırılması. Bu yasal düzenlemelerin uygulamada işlerlik kazanıp kazanmadığının takip edilmesi.
- Kadınların ve yerel her düzeyde gerçekleştirilen toplulukların planlama, karar alma ve örgütlenme süreçlerine daha çok dahil edilmelerinin sağlanması.
- Afetlerin etkisini ve bunlara dönük çalışmaları içeren çok yönlü ve boyutlu araştırmaların artırılması ve bunlara dönük konferansların düzenlenmesi.
- NGO'ların veya STK'ların kendi iç hiyerarşileri üzerine daha çok düşünmesi ve bunları nasıl dönüştürecekleri konusunda çalışmaları.
- Ülkelerin afet odaklı NGO'ların sayısını arttırmaya teşvik edilmeleri.
- INGO'larla ilişkilerin dayanışma ve birlikte çalışma anlayışına dayandırılması için çaba sarf edilmesi.
- INGO'ların ve uluslararası finans kuruluşlarının programlarını ve çalışma biçimlerini esnekleştirmeleri ve yerel ihtiyaçlara daha kolay uyarlanabilir hale getirmeleri.
- Aynı alanda çalışan STK'ların dahil olduğu platformların oluşturulması ve bunlar arasındaki ulusal ve uluslararası ağ ilişkilerinin artırılması.
- Her düzeyde gönüllülüğün ve gönüllü çalışma anlayışının desteklenmesi, bununla ilgili stratejiler geliştirilmesi.
- Ulusal afet fonlarının yeniden yapılandırılması ve yasal düzenlemelerin yenilenmesi.
- Afet sonrası acil yardımın uluslararası düzeyde ve uluslararası kuruluşlarla ortaklaşarak yürütülmesini sağlayacak bir uluslararası yasal acil müdahale zemininin oluşturulması.
- Uluslararası düzeyde bir afete müdahale uzmanları havuzunun oluşturulması. Bu bağlamda, en azından teknik bilgi ve donanımı içeren bir örgütlenmenin oluşturulması ve bunların afet yaşayan toplumlarca kolaylıkla paylaşılabilir hale getirilmesi.
- Uzun erimli – rehabilitasyon iyileştirme dönemine ait planların ve projelerin her düzeyde artırılması.
- Açık, şeffaf dayanışma ilişkilerinin geliştirilmesine uygun platformlar ve ortak mekanların artırılması veya organize edilmesi.
- NGO'larda örgüt içinde demokrasinin geliştirilmesi için mücadele kanallarının ve zeminin yaratılması.

-Genel kamusal alanın toplumsal katılıma uygunlaştırılması için mücadelenin, afete odaklanan NGO'ların dahi gündeminden düşürmemeleri gereken bir olgu olduğu konusundaki bilincin yükseltilmesi.

-Aynı biçimde toplumsal ve küresel sorunlara duyarlılığın arttırılmasına dönük çalışmaların yine merkezi önemine dair bilincin yükseltilmesi ve bu yönde çalışmaların geliştirilmesi.

-Acil dönemde ihtiyacın nasıl saptanacağına dair örgütlenme, planların ve kaynakların arttırılması.

-NGO'ların bilginin, proje ve programların aşağıdan yukarı geliştirilmesi konusuna özen göstermeleri ve katılımcı bir yapı içinde çalışma ilkelerine sahip çıkmaları.

-INGO'ların ve NGO'ların çalışma ilkeleri açısından sosyal devlet nosyonunu ve demokrasi anlayışını geliştirmeleri.

-Afet sonrası toplumsal sorunların çözümüne ilişkin geliştirilen programların ve dayanışma/yardım ilişkilerinin temel hak ve özgürlükler bağlamına oturtulması gerektiği konusundaki duyarlılığın ve anlayışın güçlendirilmesi.

-Evrensel ihtiyaçlar temelinde kadınlara dönük çalışmalar (gıda, barınma, sağlık, güvenlik, vb. konulardaki çalışma ve yardımların) kadınların güçlendirilmesi anlayışı temelinde gerçekleştirilmesi.

-Kadınlar ve diğer mağdur kesimlerin güçlendirilmesine ve toplumsal hayatın rehabilite edilmesine dönük uzun vadeli çalışmaların planlanması.

Esasen bütün bunlar yapılan veya planlanan çalışmanın sürdürülebilirliği sorunu temelinde ele alınabilir. Bu da her düzeyde ele alınabilecek örgütlenmenin toplumsal açıdan güven yaratması, gerçek bir ihtiyaca cevap vermesi, ihtiyaç adına üretilen çözümlerin etkili olması, katılımcı bir yapının var olması ve bunun gerçekten uygulanıyor olması gibi nitelikler gerektirir. Bu yapıda bir NGO/INGO çalışması aynı zamanda toplumsal olarak dışlanmış veya ikincil konumda olan ve NGO'lara ulaşmak konusunda çeşitli güçlükler yaşayan kesimlere açık olmak anlamına da gelmektedir. Bu şekilde örneğin kadınların NGO'lara ve onların faaliyetlerine katılımlarının önündeki engellerin bilincinde olmak ve buna dönük stratejiler geliştirmek NGO'ların dikkate alması gereken hususlar arasındadır.

“EKONOMİ VE ÇALIŞMA YAŞAMI: DOĞAL AFETLER VE KADIN” ATÖLYE 5 ÇALIŞMA RAPORU

Yönlendirici: Prof. Dr. Mehmet Ecevit

Rapörtlörler: İsmail Şiriner & Sibel Fettahoğlu

“Ekonomi ve Çalışma Yaşamı: Doğal Afetler ve Kadın” konu başlığındaki 5 numaralı atölye, oturum başkanı olan Prof.Dr.Mehmet ECEVİT’in açılış konuşmasıyla başladı. Prof.Dr.ECEVİT, atölyeye katılan katılımcıların öncelikle kendilerini tanıtmalarını istedi. Daha sonra her bir katılımcıya on beş dakikalık bir süre tanıyarak iki tur halinde oturumu tamamlamayı planladığını, katılımcıların bu konudaki görüşlerini almak istediğini belirtti. Katılımcılar tarafından bu planlama uygun görüldü. Katılımcıların ilgi alanlarından başlayarak genele ulaşmak üzere atölye çerçevesindeki konular üzerinde yoğunlaşılması önerildi.

Kişisel Görüş ve Öneriler:

- Afetler bireysel olduğu kadar sosyal ve siyasal içeriklidir. Ulusal ve küresel düzeyde ele alınmalıdır. Afet sürecinde temel aktörler olarak karşımıza çıkan sermaye, devlet ve sivil toplum kuruluşlarının rolleri dikkatle ele alınmalıdır. Ekonomik yaşamın çok önemli bir boyutu olan üretim sürecinde, istihdam yapısı içinde eşitsizlikler ele alınmalıdır.
- Afet öncesi risk azaltım çalışmalarının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bunun için risk faktörlerinin birlikte ele alınıp, risk azaltmanın bütünleşik olarak ele alınması gerekmektedir. Fiziksel çevredeki kayıplar yanında, bunların sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel özellikleri üzerinde düşünmek durumundayız. Çünkü bu etmenler risk azaltımı sürecinde son derece belirleyici. Aile yapısı, konut dağılımı, eğitim düzeyi yardım dağılımını etkileyecektir. Doğal afete yönelik risklerin belirlenmesi ve azaltılmasında kadın eksenine yerine grup eksenine temel alınmalıdır.
- Doğal afet sürecinde kadının rolünü gerek kendi çalışmalarım ve gerekse diğer akademisyenlerin çalışmalarından gözlediğimde, afet sonrasında kadının ekonomik alanda artan rolünü görüyoruz. Kamusal alan erkeğe, özel alan ise kadına aittir düşüncesi doğal afetlerle birlikte değişmekte. Bu bir yandan bir imkana işaret ederken, öte yandan eksikliklerimizin de kanıtı olarak duruyor. Bir başka gözlemim sosyal bütünleşme sağlanmasında STK’ların stratejik rolüne ilişkin. STK’larla çalışma düzeyi arttıkça, ekonomik alana katılım düzeyinde artma gözledim. Sosyal dokunun korunmasında kadınlar önemli bir rol oynamaktadırlar. Sosyal bütünleşmede ve kaynakların sağlanmasında kadın daha etkin konuma gelmiştir.
- Bence de, 1999 depreminden sonra bölgede ekonomik alanda kadın varlığı arttı. Merkeze yakın yerlerde oturan kadınlar ekonomik hayata daha rahat kanalize oldu. Ancak bu süreç bir genelleme yapabilmemize izin verecek bir uzun erimlilik içinde mi oldu, bundan çok emin değilim.
- 17 Ağustos depreminin gerçekleştiği bölge, Türkiye GSMH % 15’ini üreten bölgeydi. Deprem ile milli gelirden önemli bir azalma gözlemlendi. Bir yandan vergiden sağladığı gelir düşerken, yaptığı kamu harcamaları artan devlet, deprem vergileri ve bedelli askerlik ile bu açığı kapatmaya yöneldi. Bu durumun adil olup olmadığı çok tartışıldı. Başka bir yol var mıydı? Devletin bu durumu önceden hesaplayarak hazırlıklı olması, bir fon oluşturması çok önemli. Bu deneyimden geride kalan en önemli ders, normal dönemlerde mali alanda olağanüstü dönemler için hem kaynak ve hem de kaynak derleme metodu hazırlamaktır. Vergi politikaları küresel rekabetten etkileniyor, dolayısıyla sermayenin

vergilendirilmesi güçleşiyor. Doğal afet sonrası vergi artışları sermaye lehine gerçekleşmektedir. Zarar eşit paylaşılmamaktadır. Deprem vergisinin alternatiflerinin geliştirilmesi (bir fon gibi) düşünülmelidir.

- Kocaeli’nde 17 prefabrik yerleşim biriminde yaptığımız bir araştırmada, buraların suç bölgesi haline geldiğini gördük. Özellikle ekonomik kaynaklı suç oranları arttı. Artan göç, buna hazırlıksız olan sosyal dokuda ekonomik suçu da artırdı. Gözlemlerimizden bir diğeri, afet sonrasında kadın istihdamındaki düşüklük. Afet sırasında ve sonrasında kadın istihdamını artıran, düzenleyen sürdürülebilir bir istihdam politikası oluşturulamadı. Aile kurumu, kadın istihdamına da temel rengini vermekte, kadın istihdamında aile ilişkisi belirleyici oldu. Çoğu vasıfsız kadın emek gücü, zor koşullarda çalışma kararını kendisi alma gücü elinde olmayan bir kategori olarak karşımıza çıktı. Buna rağmen, kadınların bahsi geçen koşullarda çalışma isteğindeki artışı da tespit ettik. Özellikle merkeze yakın yerlerde yaşayan kadınların işgücü piyasasına katılımı daha fazla oldu. Sürdürülebilir gelir yaratma projeleri üzerinde yeniden düşünüp, bunları geliştirmek gerekli.
- Öncelikle doğal afet sonrasında dağıtılan aynı yardımlarda yüksek düzeyde bir israf yaşandığını düşündüğümü belirtmek isterim. Bir yandan bu türden bir israftan söz etmek mümkünken, sürdürülen yardımlar faaliyete geçebilme durumunda olan esnafın da ekonomik olarak toparlanması önünde engel teşkil etmekte. İkinci vereceğim örnek daha pozitif bir örnek. Örneğin prefabrik konut, kalıcı konut yapımı istihdamı artırmıştır. Sanırım söylemek istediğim, ekonomik önlemlerin birincil sonuçları yanında dolaylı sonuçları üzerinde de düşünmemiz gereklidir. Bu bağlamda planlama çabaları en genel anlamda yetersizdir.
- Deprem sonrasında hukuki sorunlarda bir yoğunlaşma olduğu gözlemlendi. İşgücü açısından çok çeşitli ve daha önce karşılaşılmayan hak kayıpları ortaya çıktı. İşgücüne ilişkin veri elde etmeye çalışırken de sadece “çekirdek işgücü” verileri bulunabildi. Bu kayıtlar sırasında terminoloji sorunu yaşandı. En genel olarak hukuki altyapı doğal afetlere hazırlıksız ve doğal afetler taşeronlaşmayı yaygınlaştırıyor.
- Ben iktisadi alanı diğer alanlarla birlikte düşünmek üzerine bir yorum yapmak isterim. Çalışma ve iş yaşamı bağlamında normalleştirme sürecine herkesin eşit biçimde entegre olamadığını düşünüyorum. Kültürel, eğitsel, psikolojik ve tabii ki cinsiyet eksenli farklılıkların ve farkındalıkların bunda etkili olduğunu düşünüyorum. Ekonomik alanda bütünsel bir bakış şart. Özellikle de kamucu, dayanışmacı bakış açılarıyla örülmüş bir düşünce biçiminin özendirilmesini öneriyorum. Afet öncesinde ve sonrasında kamucu toplumcu yaklaşımlar başat olarak ele alınmalı, aksi taktirde ilişki doğru olarak kurulamaz. İki önemli felaket; piyasa ve doğal afetler. Bence doğal afet-sosyal afet arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Sosyal politikalarınız yeterli değilse, hayır/yardım yaygınlaşır. Piyasadan ve doğal afetlerden kaynaklanan riskler birlikte telafi edilmelidir. Neoliberal politikalar doğal afetleri ve bunlardan doğan zararları artırmaktadır. Sosyal eğilimli politikalarla liberal politikaların afetlere yaklaşımı arasında önemli farklılıklar mevcuttur.
- Biz özellikle toplumsal kriz dönemlerinde ki doğal afet sırası ve sonrasını da buna katıyorum, kadın emeğinin durumunu sorgulamalıyız. Tartıştığımız konular açısından göç önemli bir faktör. Göç eden kadın nüfusu ara istihdam edildiğinde kentteki oranı da düşüyor. Yani kent nüfusu artıyor, ancak yeni gelenlerin istihdam edilebilirlik oranı düşük olduğu için oran düşüyor. Kriz dönemlerinde işten çıkarmada kadınlar yumuşak hedefi oluşturuyor, daha sık işten çıkarılıyorlar. Sendikaların afet sonrasında doğan zararların telafisinde önemli rolleri var ve bu rollerin artırılmasına çalışılabilir.
- Doğal afetlerin ekonomik etkileri ekolojik bozulma ile doğru orantılıdır, gelir dağılımındaki bozukluk doğal afetlerden doğan zararları artırmaktadır. Küresel ısınma doğal afetlerin sonuçlarını derinleştirmektedir. Politikalar ekoloji odaklı olmalı, daralan

ekolojik kaynakların ekonomiye etkisini daha geniş düşünmeliyiz. Bir başka genel etmen küreselleşmedir. Doğal afetin ekonomik sonucu öyle bir dünyada ortaya çıkmaktadır ki, artık orada ne geleneksel üretim ve paylaşım biçimleri ayakta, ne de gelişmiş ülke örneklerindeki olanaklar mevcuttur. Yani ikisinin ortası ve her ikisinin de eksik kopyaları. Doğal afet ekonomisini çalışırken, kent ve kır ayrımı çok önemlidir. Bu kategoriler arasındaki kaynak, insan gücü, eğitim ve benzeri kaynaklardaki farklar farklı lensler geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır.

- Doğal afetler kırsal kesimde daha fazla yıkıcı etki yaratıyor. Buna ek olarak kadınlar üzerinde çok daha fazla belirleyici sonuçları olmaktadır. Bu süreçte kadınlar yabancılaşıyorlar. Kültürel farklılıklar (belirleyiciler) dikkate alınmalı. Kadınların her düzeyde katılımı artırılmalı. STK'lar zararların azaltılmasında önemli. Kendi kendine yardım grupları kadınlar için daha çok işlevli olabilir. Her tür afet ortamında, kadınlar kolektif davranmadıkça süreç demokratik bir biçimde ilerlemez.
- Doğal afet sonrasında dağıtılan kaynaklar/yardımlardan (doğrudan yardım, tazminat gibi) daha çok erkekler yararlanmakta. Kadınlar ve onların emekleri göz ardı edilmektedir. Kaynakların dağılımında ortaya çıkan cinsiyet temelli ayrımcılığın sonuçları ne yazık ki çok sınırlı olarak giderilebilmektedir.
- Kriz dönemlerinde kayıt dışı istihdam artış gösteriyor. Küresel aktörlerin ekonomide artan gücü, kadının ekonomik sömürsünü de artırdı.
- İnsan davranışları doğal afetin zararlarını belirlemektedir. Gerçek felaketin zararları daha çok doğal afetlerin meydana gelmesinden sonra ortaya çıkıyor. Karar vericilerin yeterliliklerinin sorgulanması gerekmekte. Sosyal bilimcilere bu bağlamda önemli görevler düşüyor.
- Doğal afetlerin sonuçları afet öncesi politikaların bir sonucu, dolayısıyla afet zararlarının giderilmesinde afet öncesine dönme çabaları bir çelişkidir. Doğal afet sonrası yaratılan yeni alanlar işveren ve işgörenler açısından sorunludur. Siyasi ahlak, sürdürülebilir gelir elde etme ve bunun dağıtımını açısından önemli.
- Yerel organlar ve uygulayıcılar merkezi hükümet yerine kendileri için gerekli yapılaşma ve benzeri kararları, kendi iradeleriyle verebilmeliler. Nüfus yoğunlukları arasındaki farkların dikkate alınarak planların detaylandırılması çok önemli.
- Afetler daha önceden kimi kesimlerce görülmeyen-farkedilmeyen ev içi emeği görünür kıldığı için önemli.
- Kamu kesiminin çözüm üretici olması gerekir. Ekonomi politikaları, doğal afetlerin zararlarını gidermede kalıcı sorunları çözmek üzere yapılandırılmalı.

Oturum sonunda katılımcılar, ilgili konu başlığına ilişkin aşağıda belirtilen konularda ortak kaniya vardılar:

- Afetlerin sonuçları bireyleri sosyal ve siyasal bir ortam ve arka plan üzerinden etkilemektedir. Bu bağlamda afetlerin ekonomik alanda ve çalışma ilişkilerinde doğuracağı sonuçların anlaşılması ve yanıtlanması ancak bu durum dikkate alınarak yapılan değerlendirmelerle mümkün olabilir.
- Afet öncesi risklerin ve afetlerin yarattığı sosyal ve ekonomik yıkımın azaltılmasına yönelik çalışmalar bir yandan araştırmacılar, diğer yandan her düzeyden uygulamacılar tarafından farklı alanlarda yürütülmektedir. Bahsi geçen çalışmalar arasında paralellik sağlanması, indirgemeci yaklaşımların önüne geçilmesi ve bunların gündelik düşünce, tavır ve eylemlere yansımalarına çalışılması, afete ilişkin her konuda olduğu gibi bu atölyenin konusu kapsamında da kritik öneme sahiptir.

- Afet sonrasında ekonomi ve çalışma ilişkileri alanlarında ortaya çıkan olgular ancak ulusal ve küresel düzeyde yapılacak çözümlerle bir arada ve uluslararası eşitsiz gelişim ve bölüşüm durumu hatırdaki tutularak çözümlenebilir.
- Devletin özel konumu, afete hazırlık aşamasında ona önemli işlevler yüklemektedir. Afetler gerçekleşmeden önce finansal açıdan yapılacak planlama ve hazırlıklar, önceden oluşturulacak fonlar, afet sonrasında salınacak vergilerin yaratacağı adaletsizliğin de önüne geçme konusunda işlevli olacaktır.
- Doğal afetler toplumları kendi iç dinamikleri ile doğru orantılı olarak farklı boyutlarda etkiler. Buna verilecek yanıtlarda da bir yandan bu farklılıkların gözetilmesi, öte yandan verili toplumsal yapının güç ve meşruiyet durumu dikkate alınarak kamu kurumları ve STK gibi organların uyum içinde çalışmalarını getirecek özgün formüllerin yaratılması zorunludur.
- Doğal afet sonrası dağıtılan kaynaklardan daha çok erkekler yararlanmakta, kadınlar ve emekleri göz ardı edilmektedir. Bu durumun önlenmesi için telafi mekanizmalarının işleyişindeki toplumsal cinsiyet eksenli çarpıklıklar problematize edilmeli ve uygulamada gereken önlemler alınmalıdır.
- Bu atölyede tartışılan hemen her başlıkta, sermaye, devlet ve STKların ekonomik ve toplumsal rollerine ve bunlar arasındaki iç dinamiğin derinlemesine düşünülmesi gereksinimi saptanmıştır. Bahsi geçen aktörlerin uyum ve işbirliği yönündeki çabalar artarak sürdürülmelidir.
- Afet sonrasında gündeme getirilecek kadın eksenli uygulamalar önünde duran en önemli zaaf sürecin yarıda kesilmesidir. Ekonomi ve çalışma yaşamına ilişkin sorunlar bağlamında istikrarlı uygulamalar konusunda özel bir özen gösterilmelidir.
- Ekonomik güç veya ekonomi politikalarının bir sonucu olarak ulusal gelirden bireylerin aldığı pay ile doğal afetlerin sonuçlarından etkilenme oranları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle gelir dağılım politikalarının doğal afetlere yönelik sürdürülecek çalışmalarda en önemli unsur olduğu dikkate alınmalı ve adil bir gelir dağılımının yolu aranmalıdır.

“DOĞAL AFETLERE HAZIRLIK EĞİTİMİ” ATÖLYE 6 ÇALIŞMA RAPORU

Yönlendirici: Nehir Varol

Raportörler: Oya Çakın & Esma Buluş Kırıkkaya

Özet Rapor

Kapsamlı bir afet risk azaltma çalışması ancak eğitimle ve farkındalık artıran faaliyetler ile başarılı olabilmektedir. Hyogo Çerçeve Eylem Planı (HFA), Afet risk azaltımı için küresel bir projedir. Bu eylem planı, afete karşı hassas toplulukların afete direnç kazanmaları için pratik yöntemler, öncelikler ve temel esaslar sunmaktadır. HFA'nın üçüncü önceliği, güvenlik kültürü oluşturmak amacıyla, tüm seviyelerde bilginin kullanımı ve eğitimidir. Bildiğimiz gibi, eğer insanlar afetler konusunda iyi bir şekilde bilgilendirilir ve afet önleme kültürü oluşturma konusunda yönlendirilirse afet riskini büyük ölçüde azaltmış oluruz.

HFA'nın genel kabullerinden bir tanesi, ‘Tüm afet risk yönetimi politikaları, planları, karar verme süreçleri ve eğitim faaliyetleri cinsiyet faktörü de göz önünde bulundurularak yapılmalıdır’ şeklindedir. Kadınlar ve savunmasız bireyler için eşit eğitim ve öğretim olanakları sağlanmalıdır.

Kadın ve çocukların afetlerden en çok etkilenen gruplar olduğu bir gerçektir. Çoğu toplumlarda, kadınların kültürel pozisyonu, ekonomik ve sosyal durumları, onları doğal afetlerden daha etkilenir yapmasına rağmen, kadınlar değişim ve gelişimde anahtar rol üstlenebilmektedir.

Atölye çalışmasında aşağıdaki soru ve konu başlıkları tartışılarak, görüş ve öneriler aşağıda sunulmuştur.

- Cinsiyete duyarlı afet eğitimi sağlayabiliyor muyuz?
- Afet eğitiminde, cinsiyet hassasiyetini nasıl değerlendirebiliriz?
- Eğitim yoluyla kadın ve çocukların afet bilincini nasıl artırabiliriz?
- Etkili ve yeterli eğitim materyallerini nasıl hazırlamalıyız?
- Kadınlar için hangi eğitim türleri daha uygundur?
- Afet eğitiminde medyadan nasıl yararlanabiliriz?

Kişisel Görüş ve Öneriler

* Eğitim programları geliştirme konusunda uzmanım. Program geliştirmede öğrencilere bilgi edindirme ve konu anlatma yanında öğrencilere eğitim programı içeriğinin uygulanması zorunludur. Eğitim programlarını aktaracak olan öğretmenlerin eğitimini genelde 1-2 günlük programlar oluşturuyor ve bu yetersiz. Bu programlar daha dikkatli hazırlanmalı ve tüm eğitimcilerin afet eğitimi konusunda alacakları dersler en iyi şekilde yapılmalıdır. Üniversitelerin, eğitim fakültelerinde “Afet Eğitimi” derslerinin müfredata girmesi ve sadece sınıf öğretmeni değil tüm branş öğretmen adaylarının bu eğitimlerden geçirilmesi, tüm öğretmenlerin afetler konusunda bilgilenmelerini ve görev yapacakları okullarda bu bilgileri öğrencilerine daha etkin ve yaygın bir şekilde aktarmalarını sağlayacaktır. Medyanın günümüzde en büyük güç olduğunu, sadece gündemi anlatmayı gündemi belirlediğini de akılda tutmalıyız. Bu nedenle de afet eğitimi içinde medya araçlarının nasıl kullanılacağı,

bilgiye nasıl ulaşılabileceği bilgisinin verilerek medya okur-yazarlığının geliştirilmesi sağlanmalıdır.

* Afet Sosyolojisi (özel olarak da susuzluk) konusunda çalışıyorum. Endonezya’da yaptığım çalışmalara üzerinden bilgi düzeyi kadar afete karşı sorumlu davranış geliştirmenin önemine de değinmek isterim. Eğitimler sonucunda insanların bilgi seviyesinin yüksek olmasına rağmen bunun tutum ve davranışa dönüşmemesi, mücadelenin etkin olarak sürdürülememesi demektir. Afet zararlarının azaltılmasından “devlet” sorumludur anlayışının hakim olması, başka bir deyişle sorunu yaşayan benim ama çözümü başkası bulacak anlayışı mücadele edilmesi gereken bir diğer problemdir. Bu durumun değişebilmesi için, sosyal-sermayeye yatırım yapmak gerekir. Kadınların kendi sahip oldukları bilgilerin değerli olduğunun farkına varmalarının sağlanması ve bilginin içselleştirilmesi gereklidir.

* Şu an ortaokullar ve liseler için afet eğitimiyle ilgili ders kitapları üzerine bir çalışma yapıyorum. Aynı zamanda sahada da çalışıyorum. Ders kitaplarındaki görsel malzemeleri inceliyorum. Afetle ilgili resimlerde kadınlar ve çocuklar korkan ve muhtaç durumda, erkekler ise kurtarıcı ve yardım dağıtan olarak resmediliyor. Medyada kadınlar ve çocuklar kırılgan ve hassas gösterilirken güçlü yanları nadiren gösterilmekte. Eğitim sadece okullarda verilenle sınırlı kalmamalıdır. Tsunami ya da sel olduğunda ishal o kadar yaygınlaşıyor ki, toplumda neredeyse ikinci bir afet gerçekleşmiş oluyor. Ölümün çoğu ishalden kaynaklanıyor. İshal hastalığının tedavisine yönelik genellikle sadece kadınların bilgi sahibi olduğu görülmekte. Ancak erkek çocuklarına da ilaç hazırlama öğretildiğinde bu konuda az da olsa katkı sağladıklarında erkek çocukların evlere döndüklerinde davranışlarının farklılaştığı, ev işlerinde yardım ettikleri bazı işleri paylaştıkları gözleniyor. Kadınların kendi bilgilerinin değerli olduğuna güvenmesi gerekli.

* Afet eğitiminde kadın ve çocukların afetin her aşaması için yeterli bilgilerle donatılmalı. Afet eğitim grupları oluşturulurken hassas gruplar ve diğer grupların eşit dağılımı gerekiyor. Programların sürdürülebilir olmasını sağlamak gerekir. Eğitim programlarını müfredata ekleyerek yapabiliriz. Kadınların kendilerine güvenmelerini sağlamak için medya kullanımını önemlidir. Afet sonrasında kadınların geçimini sağlamak için çevre ona göre düzenlenmeli.

* Eğitim programları toplumsal cinsiyet faktörü göz önüne alınarak yapılmış değil. Ben üniversite öğretim üyesiyim ve kendi üniversitemiz ve bölümümüz için söyleyecek olursam lisans ve yüksek lisans düzeyinde afete yönelik dersler veriliyor. Bu derslerin eğitim fakültelerinde de verilmesi için girişimde bulunmak gerekir. Bu derslerin toplumsal cinsiyet faktörü göz önüne alınarak düzenlenmesi sağlanabilir.

* Afet sadece battaniye dağıtmakla ilgili bir şey değil, bundan daha önemli bir yanı var. Bu nedenle afet öncesi hazırlık çok önemli. Okullarda ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine eğitim veriliyor. Ancak bu sayı nüfusun sadece %5’ini oluşturuyor. Geri kalan için hazırlanmış bir program ne yazık ki yok. Yetişkinlerin eğitimi de önemli ve yapılmalı. Medyanın bu konudaki katkısı yeterli değil. Medya topluma ulaşmıyor ulaşsa da bazen olumsuz etki yaratıyor. Kırsal kesime ulaşmak için tiyatrolar, şarkılar ve benzeri yöntemler kullanılmalı. Kadınların bu gibi etkinliklere etkin katılımını sağlamak mümkün. Bu durum köylerde yaşayan insanlara aidiyet hissi getirecektir. Kadınlar bilginin saklayıcısıdır. Erkekler verilen bilgiler unutulur gider. Kadınlar bilgiyi saklar ve korur.

* Bu atölyeye katılma amacım kamuda neler yapılabileceği konusunda düşünmekti. Afet eğitiminde toplumsal cinsiyet konusu sadece okulda eğitim verilmesi olarak algılanıyor. Oysa

kamuda çalışan insanların da bu konuda eğitime ihtiyaçları var. Resmi kurumlarda bir farkındalık bile olmadığını düşünüyorum. Bunu bir sorun olarak algılamıyoruz. Toplumsal cinsiyet duyarlılığı ile ilgili bir biçimde kamuda çalışan bireyler için bir eğitim verilmeli. Milli eğitim kurumlarında ve parlamentoda cinsiyet eşitliği ile ilgili komisyonların kurulmasının iyi olacağını düşünüyorum.

* Kızların eğitiminden sorumlu bir kurumdan geliyorum. Çalıştığımız alanlar doğrudan afetle ilgili seller gibi. Endişemiz afet sırasında çocukların yerlerinden edilmesi. Herkes hayat kurtarmaya odaklanıyor. Afrika'da afetlerden toparlanma uzun süre alıyor ve çocukların eğitimi sekteye uğruyor. Afet olsun ya da olmasın eğitim bir biçimde devam etmeli. Geldiğim kurum uluslararası bir ağın parçası. Bu ağ sayesinde bir takım araçlar geliştiriyoruz. Örgün eğitim sürecinde kadınları bu eğitimlere son anda katıyoruz. Dolayısıyla hazırlıksız yakalanıyorlar.

* Ben kısaca toplumsal cinsiyet duyarlılığı ile afet eğitimi nasıl etkili kılınır buna değinmek istiyorum. Kadınların kendisini güvenle donatması gerekir dedi bir arkadaşımız. Ancak kadınlar hassastır deyip onları ayrı bir sınıfa koyarsanız kadının zaafı olduğunu düşünürsünüz. Hindistan'dan örnek vereyim. Yüzme ve ağaca tırmanma erkeklerin sahip olduğu ama kadınların sahip olmadığı becerilerdir. Kızlar sahilde dolaşmaz. Bir kadınsanız afet sırasında ağaca tırmanmanız gerekiyorsa ve bilmiyorsanız kurtulamazsınız. Aktiviteler toplumdaki bireylere eşit olarak yaptırılmalıdır. İşlerin paylaşılması ve olanaklardan aynı şekilde yararlanmak toplumu değiştirir.

* Profesyonel meslek yaşamım iletişim alanında olduğu için dizilerdeki afetle ilgili bilgilerin yanlışlığı çok dikkatimi çekiyor. Örneğin 112 aranıp yardım çağrılmaz cam açılır bağırılır. RTÜK'e sürekli yazıyorum. Medyanın afet yönetimi ile ilgili bilgisizliğinden kaynaklanıyor. Medya deyince sadece ulusal basın değil yerel basını da önemsemek gerekli. Eğitim deyince formel eğitim anlıyoruz oysa yaşam boyu eğitim çok önemli. İletişimcilere çok iş düşüyor. Bir itfaiyeci çok iyi yangın söndürebilir ama nasıl söndürülebileceğini iyi anlatamayabilir. İletişimci bunu iyi aktarabilen kişidir. Hedef kitlenin de kulağının açık olması gerekir. Zeytinyağı reklamını kadına yemek saati öncesinde verirseniz dikkatini çeker. Eğitimin mükerrer olmaması için dikkatle planlanması gerekir. Çocukların okulda aldıkları eğitimle annesine verilen eğitim arasında çelişki olmamalıdır. Benzer nitelikte insanlar bir arada eğitilmelidir. Afete hazırlık eğitimi yarışması yaptık. Ailelere afete hazırlık planı yaparsanız yarışmada çocuklarınıza ek puan verilecek dendi. Aileleri de içine katmak için. Geziler düzenlendi. Çocukları sayesinde onurlandılar. Kadınları işin içine katmanın yollarını aradık. Ev kadınlarına yöneldik. Şunu da not etmeliyim ki, ilk yardım mankenimiz uniseks mankendi. Öğrenmek konusunda en az istekli insana dahi kan grubu ve acil telefonlar öğretilir.

* 1999 Doğu Marmara Depremi afet farkındalığının doruğa çıktığı dönem. Çok önemli kentsel bir gelişme sağlandı. İzmit ve İstanbul çok göç aldı. Dolayısıyla afet bölgesinde Türkiye'nin her bölgesinden insanlar vardı O nedenle etkisi büyük oldu. 1999'dan beri sürdürülen afet çalışmaları fazla fakat sokaktaki insan afet deyince sadece deprem anlıyor. Eğitimin sürekliliği kurumlardan geçiyor. Üniversiteler bir afet ülkesi olduğumuzu fark ettiler özellikle teknik bölümler. Üniversitelerimizde birçok yüksek lisans ve doktora çalışması yapılıyor. Benim hocam bu konuda dokuz tez yürüttü. Sivili toplum örgütlerinde çalışmış biri olarak kadınlara ulaşmanın yolu çocuklardan geçiyor. Çocuklara halk oyunları öğretirken annelerine de evden çıkarmış oluyoruz.

* Bu işin hamallığını yapmış bir kişi olarak konuşmak istiyorum. Bakırköy’de bir çok organdan yaralanarak taksi şoförlerine kadar ulaştık. İstedığımız noktaya gelebilmek için çok insana ulaşıldı ama bunları yeterli görmüyorum. Sadece milli eğitim ve üniversitenin işbirliği ile değil siyasi iktidarın soruna sahip çıkması gerekiyor.

* İhtiyaç ve talep arasında sıkıştık gibi geliyor. Ulusal gündeme bağlı olarak belirlendi. Konunun günlük hayatımızın bir parçası olabilmesi için toplumun duyarlı hale getirilmesi gerekiyor. Vatandaş dediğimiz grup homojen değil. Sivil savunmadan gelenler dedi ki vatandaş bu tür eğitimler için gönüllü olmak istemiyor. Pakistan’da ise tersi bir durum var. Gönüllü bulmak kolay ancak gönüllüler suiistimal ediliyor. Kullanılıyor istismar ediliyor. Kavramlar çok önemli. Gönüllük kavramı ülkemizde çok önemli ama organizasyon zayıf. Gönüllüğe önem vermek gerekir.

* Eğitim verdiğimiz topluma toplumsal cinsiyete duyarlı bir eğitim vermeye çalışmalıyız. Devlet görevlileri ve halk aynı kavramları öğrenmeli. Arama ve kurtarma çalışmaları denildiğinde orada pratik ve stratejik ihtiyaçları soruyoruz. Afet olunca iş yükü ne kadar artıyor? Kadınlar ne kadar iş yüküne sahip? Erkekler ne kadar iş yüküne sahip ortaya çıkıyor.

* Organizatörlere çok teşekkürler. Afet yönetimi ile ilgili farklı bir perspektif geliştirdim. Afete hazırlık açısından Türkiye bizden daha ileri. Ancak toparlanma ve cinsiyet eğitimi açısından biz daha iyiyiz. Farklı afet çeşitleri ile ilgili baş etmek önemli. Kimyasal bir tehditle karşılaştığımız zaman ne yapabiliriz?

* Farkındalık yaratmak önemli. Kadınlara toplantılara getirmek zor. Onları kendi ortamlarında ziyaret etmek gerekir. Hayatının içinde yer almalıyız. İnsanlar kendi yaşantılarında yapabileceklerini yapabilmelidir. Zararı azaltmanın bel kemiği belediyelerdir.

* Anladığım kadarıyla verilen eğitimlerin içeriklerinin ya da gerçekleştirilmesinin oturmadığı ortaya çıktı. Bu eğitimlerin çok farklı süreçlerde ve imkanlarla yapıldığı görülmekte. Belki Türkiye için farklı kurultaylar yapmalıyız. Farklı kişiler hazırladıkları farklı programlarla gittikleri okulları bıktırmış durumdadır. Afet konusu MEB programlarına yerleştirilmiştir. Bütün kurumların hedef olarak seçtiği kitle okullar ve öğrenciler. Bunu toplumun diğer kesimlerine yaymak gerekir.

Çalıştay Raporu

Atölye katılımcıları aşağıdaki faaliyetlerin yapılması ve/veya başlatılması konularında görüş birliğine varmışlardır.

- Formel eğitim ve informal eğitim kapsamındaki tüm eğitimcilerin afet eğitimi konusunda alacakları eğitiminin en iyi şekilde yapılması.
- Eğitim fakültelerinde yetişen tüm branşlardaki öğretmenlerin afet eğitimi ile ilgili ders almaları. Bu derslerin programlanmasında program geliştirme ile ilgili akademisyenlerle alandan ve ilgili kurumlardan gelen uzmanların birlikte çalışmasının sağlanması.
- Informel eğitim içerikleri hazırlanırken bunların formel eğitimle bütünlük içerisinde olması, birbiriyle çelişmemesi, Kadınlara yönelik yapılacak hazırlıkların onların yaşamlarından kopuk olmamasının sağlanması.
- Afet eğitimi konusunda medyadan yaralanabilmek için medya okur yazarlığının geliştirilmesi.

- Medyanın günün önemli saatlerinde afete ilişkin programlar yapmayacağı düşünülerek, dizilerin içine konuyla ilgili mesajların yerleştirilebilmesinin sağlanması. Bu amaçla konuya ilişkin eğitimlerin öncelikle medya çalışanlarına verilmesi.
- Görsel olarak hazırlanabilecek tiyatro, oyun gibi halkın hoşlanacağı ve sıkılmadan izleyebileceği nitelikte materyallerle ve yerel medya kaynaklarını seferber ederek kadınlara ve çocuklara ulaşılması.
- Eğitim programlarının hedef gruplarının belirlenmesi ve yaş cinsiyet eğitim seviyesi, sosyo ekonomik ve kültürel özellikler göz önünde bulundurularak içerik oluşturulması.
- Ders kitaplarındaki cins ayrımcı konu ya da etkinliklerin düzeltilmesine yönelik çalışmaların planlanması. Üniversite düzeyindeki afete yönelik lisans, master ve doktora müfredatlarının toplumsal cinsiyet duyarlılığı ile gözden geçirilerek güncellenmesi.
- Afete yönelik eğitimlerin gerçekleştirilmesine yönelik yapılacak çalışmaların ilgili kurumların işbirliği ile gerçekleştirilmesi kaynak israfının ve tekrarların önlenmesi.
- Yapılacak tüm çalışmaların toplum tarafından içselleştirilmesi amacıyla eğitimin sürekli kılınması.